

Mirstības mazināšana ārēju nāves cēloņu (ĀNC) dēļ 2024

Valsts kanceleja
2024. gada aprīlis

SATURS

Saīsinājumi.....	3
Par ĀNC statistiku un terminoloģiju	6
situācija kopumā.....	8
astoņas Ārējo nāves cēloņu grupas	10
1. Tīšs paškaitējums (pašnāvības).....	12
2. Kritieni	20
3. Transporta nelaimes gadījumi	24
4. Saindēšanās un kaitīgu vielu iedarbe, t. sk. alkohols	30
5. Noslīkšana un slīkšana	37
6. Dūmu, uguns un liesmu iedarbe.....	44
7. Nosalšana	49
8. Vardarbība (uzbrukums).....	55
Secinājumi	58
Uzvedība un fiziskā vide	59
Psihiskā veselība	59
Atkarību izraisošās vielas, tostarp alkohols.....	59
Vīriešu mirstība.....	59
Novadi ar visaugstāko mirstību ĀNC dēļ	60
Vecums	61
Indivīda līmenis.....	61
Priekšlikumi turpmākai rīcībai	62
NOSLĒGUMS	62

SAĪSINĀJUMI

AS –	akciju sabiedrība
AiM –	Aizsardzības ministrija
ANO –	Apvienoto Nāciju Organizācija
ĀM –	Ārlietu ministrija
ĀNC –	Ārējie nāves cēloņi
CSDD –	Valsts akciju sabiedrība “Ceļu satiksmes drošības direkcija”
CSDP –	Ceļu satiksmes drošības padome
CSNg –	Ceļu satiksmes negadījums
CSP –	Centrālā statistikas pārvalde
DŪCAPN –	Drošības uz ūdens un civilās aizsardzības pasākumu nodaļa
EEAD –	Eiropas Alianse pret depresiju
EEZ –	Eiropas Ekonomikas zona
EK –	Eiropas Komisija
EM –	Ekonomikas ministrija
EMCDDA –	Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs
EP –	Eiropas Padome
ES –	Eiropas Savienība
ESF –	Eiropas Sociālais fonds
ESAO –	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija
EUROSTAT –	Eiropas Savienības Statistikas birojs
FM –	Finanšu ministrija
IeM –	Iekšlietu ministrija
IeM IC –	Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs
IKP –	Iekšzemes kopprodukts
IKT –	Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas
IKVD –	Izglītības kvalitātes valsts dienests
IVP –	Ieslodzījuma vietu pārvalde
IZM –	Izglītības un zinātnes ministrija
KM –	Kultūras ministrija
LJA –	Valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Latvijas Jūras administrācija”
LM –	Labklājības ministrija
LBAS –	Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība
LDDK –	Latvijas Darba devēju konfederācija
LNB –	Latvijas Nacionālā bibliotēka
LPf –	Latvijas Peldēšanas federācija
LPF –	Latvijas Pensionāru federācija
LPS –	Latvijas Pašvaldību savienība
LTA –	Latvijas Tirgotāju asociācija
LTAB –	Latvijas Transportlīdzekļu apdrošinātāju birojs

LVC –	Valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Latvijas Valsts ceļi”
LVĢMC –	Valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs”
mhGAP-IG –	pieejamās intervences psihiskās veselības uzlabošanai
MK –	Ministru kabinets
NAP2027 –	Nacionālās attīstības plāns 2021.–2027. gadam
NMPD –	Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienests
NVA –	Nodarbinātības valsts aģentūra
NVD –	Nacionālais veselības dienests
NVO –	Nevalstiskās organizācijas
NVPT –	Nacionālais veselīgo pašvaldību tīkls
NVVST –	Nacionālais veselību veicinošais skolas tīkls
OCTA –	Obligātā transportlīdzekļu civiltiesiskās atbildības apdrošināšana
PMIF –	Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonds (2021.–2027.)
PMLP –	Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde
PTAC –	Patērētāju tiesību aizsardzības centrs
PVO –	Pasaules veselības organizācija
RPNC –	Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs
SIF –	Sabiedrības integrācijas fonds
SSK –	Starptautiskās statistikas un veselības problēmu klasifikācijas
SM –	Satiksmes ministrija
SPKC –	Slimību profilakses un kontroles centrs
TM –	Tieslietu ministrija
TS –	Latvijas Republikas tiesībsarga birojs
UNESCO LNK –	UNESCO Latvijas Nacionāla komisija
UNICEF –	ANO Bērnu fonds
VARAM –	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
VB –	valsts budžets
VBTAI –	Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija
VI –	Veselības inspekcija
VIF –	Vides izglītības fonds
VISC –	Valsts izglītības satura centrs
VK –	Valsts kanceleja
VM –	Veselības ministrija
VP –	Valsts policija
VSIA –	Valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību
VTEB –	Valsts tiesu ekspertīžu biroja
VTMEC –	Valsts tiesu medicīnas ekspertīzes centrs
VUGD –	Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests
ZM –	Zemkopības ministrija

Ievads

*Ziņojums ir **pārdomu dokuments** katram, kas darbā vai personīgajā dzīvē saskaras ar mirstību ārēju nāves cēloņu dēļ un ir gatavs pielikt roku tās mazināšanai.*

Piecu gadu laikā no 2018. gada līdz 2022. gadam **vairāk nekā 5800 Latvijas iedzīvotāji** (vidēji vairāk nekā 1320 personas gadā) ir gājuši bojā **ārēju nāves cēloņu dēļ** (turpmāk – ĀNC). Tas ir vairāk iedzīvotāju nekā dzīvo Balvos, Iecavā, Preiļos, Ķekavā, Smiltenei vai Valkā¹.

Katrs no bojāgājušajiem varēja dzīvot ilgāk, veidot savu dzīvi, sniegt ieguldījumu savā un savu tuvāko, vietējā un valsts attīstībā.

“Latvijas cilvēki ir mūsu valsts lielākā vērtība,” teikts 2023. gada 15. septembrī apstiprinātajā *Deklarācijā par Evikas Siliņas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību*, tāpēc “veicināsim **sabiedrības izpratni un atbildību** par savu drošību, **pieņākumu gan valstiskā, gan individuālā līmenī** rūpēties par drošību mājās, sabiedrībā un savstarpējā saskarsmē, tostarp par drošību ceļu satiksmē, darba aizsardzības pasākumiem, nelaimes gadījumu novēršanu un drošas apkārtējās vides uzturēšanu”. Nedrošības galējā izpausme ir cilvēka dzīvības izdzišana, tāpēc Valdības rīcības plāna 16.3. punkts paredz, ka Valsts kanceleja iesniedz Ministru kabinetā informatīvo ziņojumu par pasākumiem mirstības mazināšanai ārēju nāves cēloņu dēļ.

Slimību profilakses un kontroles centrs (SPKC) ir sagatavojis datus par laikposmu no 2017.–2022. gadam un kopsavilkumu par laikposmu no 2018.–2022. gadam. 2022. gadā ministrijas un pašvaldības informēja par galvenajiem īstenotajiem un iepļānotajiem pasākumiem. **Pašvaldības** sniedza ziņas par savu pozitīvo pieredzi šādu pasākumu īstenošanā, kā arī ieteikumus, kā vislabāk mazināt mirstību pa konkrētām ĀNC grupām. VK apkopoja minēto informāciju, centās raksturot sistēmu katrai ĀNC grupai un sagatavoja sākotnējos secinājumus **pārdomām un diskusijai starp iesaistītajām pusēm**.

Specifiski secinājumi apkopoti par **katru ĀNC grupu** atsevišķi, kā arī piedāvāti secinājumi par **horizontālajiem faktoriem**, kas varētu mazināt mirstību ĀNC dēļ.

---

¹ Vidējais iedzīvotāju skaits teritoriālajā vienībā 2023. gadā pēc administratīvi teritoriālās reformas <https://stat.gov.lv/lv/dinamiskais-grafiks/galv-iedzivotaju-skaits-novados>

PAR ĀNC STATISTIKU UN TERMINOLOĢIJU

Dati par mirstību ir aptuveni. SPKC oficiālo statistiku par nāves cēloņiem iegūst no miršanas apliecībām.² Kodējot vairākus nāves cēloņus, tiek izvēlēts galvenais nāves cēlonis, kā arī citi faktori un slimības, kas veicināja nāves iestāšanos.

Datu salīdzināšanai svarīgi SSK 10 kodi. Nāves cēloņus nosaka atbilstoši Starptautiskās statistikas un veselības problēmu klasifikācijas 10. redakcijas (SSK 10.) apakškodiem (skat. <https://ssk10.spkc.gov.lv/>).

Ziņojumā tiek aplūkotas **šādas grupas:**

1. Tīšs paškaitējums (pašnāvības) (X60 -X84, Y87.0).
2. Kritieni (W00-W19, Y30-Y31).
3. Transporta nelaimes gadījumi (V01 -V99, Y85).
4. Saindēšanās un pakļaušana kaitīgu vielu iedarbei (X40 – X49, Y10 -Y19), t. sk. saindēšanās ar alkoholu (X45; Y15).
5. Noslīkšana un slīkšana (W65 -W74, Y21).
6. Pakļaušana dūmu, uguns un liesmu iedarbei (X00 -X09, Y26).
7. Pārmērīga dabiska aukstuma ietekme (nosālšana) (X31).
8. Vardarbība (uzbrukums) (X85-Y09).

Kodi Y10-Y34 “Negadījums ar neprecizētu nodomu” tiek pievienoti gadījumā, ja **informācija ir nepietiekama**, lai medicīnas speciālisti vai valsts ierēdņi varētu atšķirt nelaimes gadījumu no pašnāvības vai slepkavības.

Ziņojumā tiek skatīta gan saindēšanās **ar alkoholu**, gan arī gadījumi, kad mirstība ir **saistīta ar alkoholu**. Pirmajā gadījumā alkohols ir galvenais mirstības iemesls, otrajā gadījumā alkohola klātbūtne ir papildu faktors, kas attiecas uz ārējiem nāves cēloņiem. Saistība ar alkoholu tiek pierādīta, nosakot alkohola līmeni asinīs.

Ziņojumā dati sniegti gan **absolūtos skaitļos**, gan relatīvi **uz 100 000 iedzīvotājiem**. Abi griezumi ir nozīmīgi, jo cilvēks labāk uztver skaitļus, bet salīdzināšanai starp dažādām grupām noder īpatsvari.

Situācija skatīta **8 gadu** periodā (2015.—2022. g.). Dati analizēti pārsvarā par **5 gadu** periodu (2018.—2022. g.), kurā ietilpst Covid-19 izplatības periods un citi notikumi, kas skar sabiedrību. Pēdējie dati pieejami par **2022. gadu**, tomēr jāatceras, ka situācija šodien jau ir citāda. Atsevišķos gadījumos, kad dati skatīti par 2018.—2021. gadu, tas norādīts pie konkrētiem datiem.

Netiek skatīta mirstība no dažādiem nejaušiem negadījumiem, piemēram, ko izraisīja elektrošoks, saspiešana, ekstremāla gaisa temperatūra, indīgi dzīvnieki vai augi. Netiek arī aplūkota invaliditātes iestāšanās.

Lai veicinātu ziņojuma lasāmību ikkatram, kā arī komunikāciju starp dažādu jomu speciālistiem, **terminu** lietošanā ziņojumā ir atkāpes no SSK noteiktā, kā arī termini,

---

² <https://ssk10.spkc.gov.lv/ssk>

kurus lieto iedzīvotāji un dažādi nozaru speciālisti, tiek lietoti jauktā veidā. Piemēram, pārmērīgā dabiskā aukstuma ietekmes vietā lietots “nosaišana”, vardarbības vietā reizēm lietots “uzbrukums” vai “slepkavība”, termins “transporta nelaimes” un “ceļa satiksmes nelaimes” izmantots atbilstoši statistikas datiem un spēkā esošajai likumdošanai. Daži termini tiek lietoti konsekventi – piemēram, “psihiskā veselība”, nevis plaši lietotā “mentālā veselība” vai “garīgā veselība”.

- *Skat. pielikumu – SPKC Ārējo nāves cēloņu dati no 2017.–2022. gadam (EXCEL datne, pievienota atsevišķi).*
- Vietnē [Traumas, nelaimes gadījumi | Slimību profilakses un kontroles centrs \(spkc.gov.lv\)](https://spkc.gov.lv) atrodami interaktīvi dati par periodu 2015.–2022. g.
- Centrālās statistikas pārvaldes vietnē <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/naves-celoni/21065-arejie-naves-celoni> atrodami datu attēli arī citos griezumos (piemēram, par noslīkušajiem bērniem vecumā 0–4 g. un 5–9 g. salīdzinājumā ar visiem nepilngadīgajiem)³.

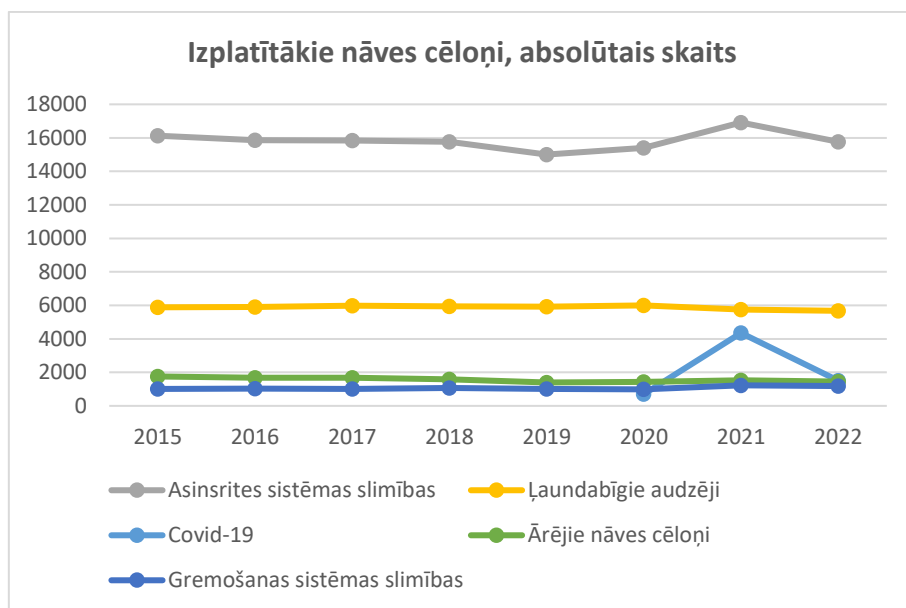
³ <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/naves-celoni/21065-arejie-naves-celoni>

SITUĀCIJA KOPUMĀ

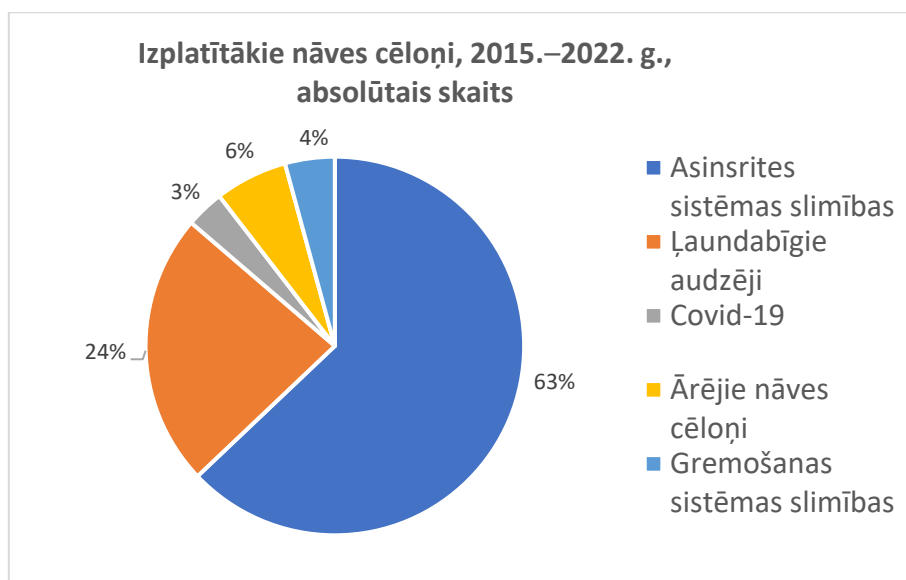
Ārējie nāves cēloņi nav lielākā nāves cēloņu grupa.

Astoņu gadu laikā ārēju nāves cēloņu dēļ gāja bojā **6 % no visiem mirušajiem**. 2022. gadā kopējais mirušo īpatsvars ĀNC dēļ bija **4,5 %**.

Mirstība ārējo nāves cēloņu dēļ Latvijā svārstās, taču **ilgtermiņā pakāpeniski samazinās** –

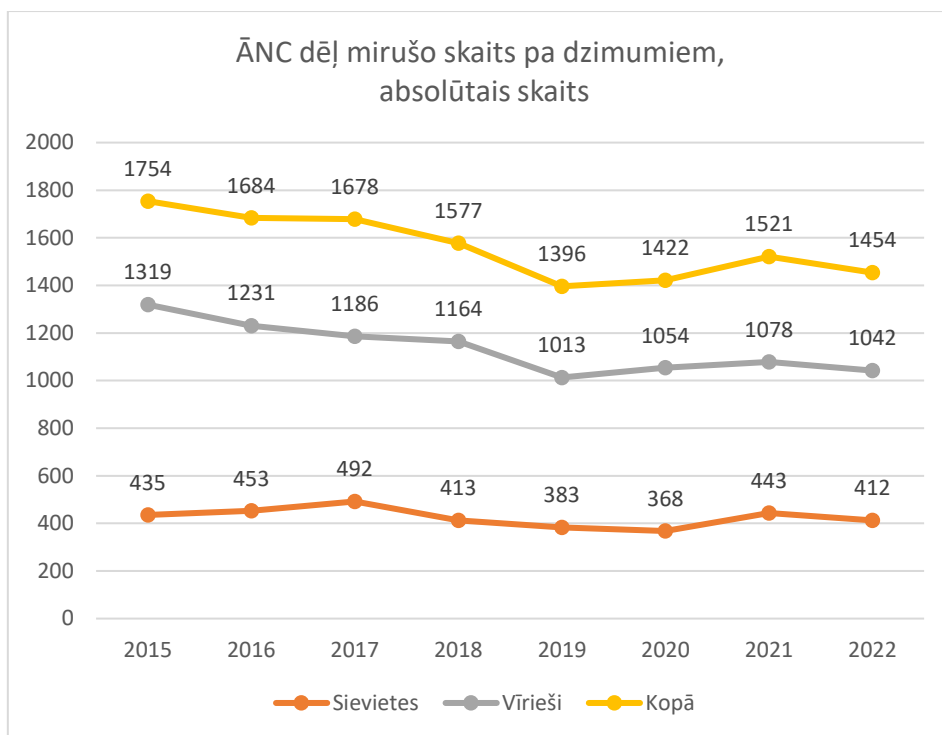

Avots: SPKC

Avots: SPKC

Avots: SPKC

Eiropas Savienībā Latvija ir **starp valstīm ar augstāko mirstību** ĀNC dēļ. 2020. gadā tā bija par 60 % augstāka nekā vidēji ES (aiz Lietuvas un Slovēnijas).

Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam izvirzīts mērķis Latvijā mazināt mirstību ārēju nāves cēloņu dēļ no 81,7 – 2018. gadā uz 100 000 iedzīvotāju līdz **72 uz 100 000** iedzīvotāju – **2027. gadā**.

Miruso skaits ĀNC dēļ uz 100 000 iedzīvotāju								
	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Pavisam	88,7	85,9	86,4	81,8	72,9	74,8	80,7	77,4

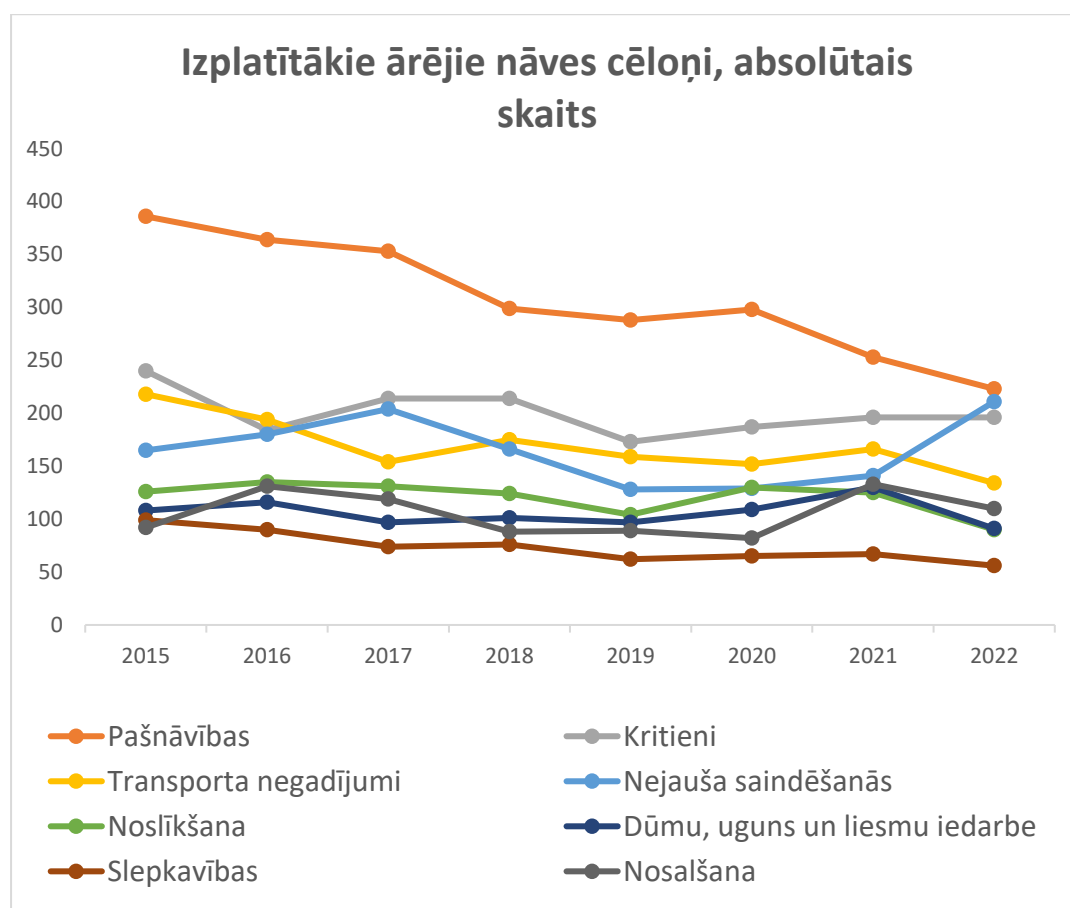
Avots: CSP

Lai samazinātu mirstību no 77,4 līdz 72 uz 100 000 iedzīvotāju, būtu jānovērš aptuveni **100 cilvēku** nāves gadījumi gadā.

ASTOŅAS ĀRĒJO NĀVES CĒLOŅU GRUPAS

Piecu gadu periodā no 2018. līdz 2022. gadam reģistrēti **5854 Latvijas iedzīvotāji**, kas ir gājuši bojā ĀNC dēļ.

Latvijā vidēji mirstība pa ĀNC grupām no 2018.—2022. g.	skaits
1. Tīšs paškaitējums (pašnāvības)	1361
2. Kritieni	966
3. Transporta negadījumi	806
4. Saindēšanās, t. sk. ar alkoholu	756, t. sk. 421
5. Noslīkšana un slīkšana	573
6. Pakļaušana dūmu, uguns un liesmu iedarbei	528
7. Pārmērīga dabiska aukstuma ietekme (nosālšana)	502
8. Vardarbība (uzbrukumi)	362

Avots: SPKC

PIECI VADOŠIE ĀRĒJIE NĀVES CĒLOŅI DAŽĀDĀS VECUMA GRUPĀS, ASTOŅU GADU PERIODĀ KOPĀ (2015. -2022. GADS)

		Vecums										
		Līdz 1 gadam	1-4	5-9	10-14	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	66-74	75 un vairāk
Vieta	1.	Transporta negadījumi	Noslīkšana	Transporta negadījumi	Transporta negadījumi	Transporta negadījumi	Pašnāvības	Pašnāvības	Pašnāvības	Pašnāvības	Pašnāvības	Kritieni
	2.	Aizrīšanās, nosmakšana	Transporta negadījumi	Noslīkšana	Noslīkšana	Pašnāvības	Transporta negadījumi	Saindēšanās	Saindēšanās	Nosalšana	Kritieni	Pašnāvības
	3.	Slepkavība	Kritieni	Ugunsgrēks	Ugunsgrēks	Noslīkšana	Saindēšanās	Transporta negadījumi	Transporta negadījumi	Saindēšanās	Nosalšana	Ugunsgrēks
	4.	Ugunsgrēks	Ugunsgrēks	Nosalšana	Kritieni	Saindēšanās	Noslīkšana	Noslīkšana	Noslīkšana	Transporta negadījumi	Transporta negadījumi	Transporta negadījumi
	5.	Noslīkšana	Slepkavība	Slepkavība	Pašnāvības	Kritieni	Kritieni	Slepkavība	Nosalšana	Kritieni	Ugunsgrēks	Nosalšana

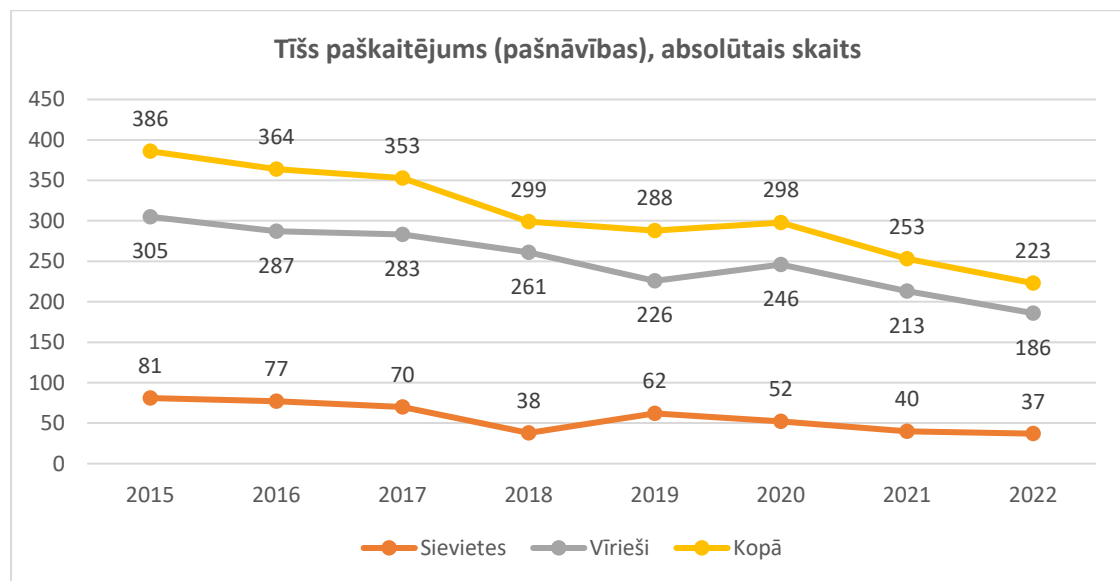
Avots: SPKC

Tīšs paškaitējums (pašnāvības)

X60 -X84, Y87.0

Pašnāvības ir visizplatītākais ārēju nāves cēloņu izraisītais negadījums. Skaitis pakāpeniski samazinās (ar nelielu kāpumu 2020. gadā). Piecu gadu laikā pašnāvību dēļ **gājis bojā 1361** cilvēks – 14,3 cilvēki uz 100 000 iedzīvotāju.

Avots: [Traumas, nelaimes gadījumi | Slimību profilakses un kontroles centrs \(spkc.gov.lv\)](https://spkc.gov.lv)

Riska grupas un faktori

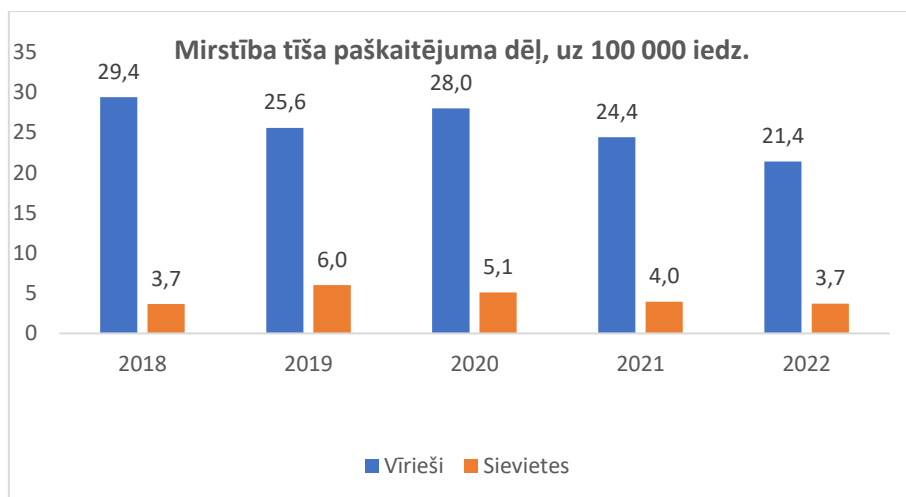
Vīrieši: 5,5 reizes augstāka mirstība no pašnāvībām nekā sievietēm (vidēji periodā).

Nedzīvo Rīgā vai tās apkaimē: risks ir par 80 % augstāks nekā vidēji Rīgā un Pierīgā.

Alkohola lietošana: 51 % gadījumu bijis saistīts ar alkohola lietošanu.

Vecumā no 30–59 g. v.: 53,6 % gadījumu; no 60–89. g. v. – 34 %.

Skat. arī attēlu sadaļā "ārvalstu pieredze".

Avots: SPKC

Der zināt

- Mirstība pašnāvības dēļ uz 100 000 iedzīvotāju Latvijā ir starp augstākajām ES valstīs.
- Starp Baltijas valstīm tā ir augstāka nekā Igaunijā un zemāka nekā Lietuvā. Rādītājs mazinās gan Latvijā, gan vidēji ES.
- 2023. gada pētījums rāda, ka **domas** par pašnāvību, paškaitējuma nodarīšanu un pašnāvniecisku uzvedību konstatējama 10,6 % Latvijas iedzīvotāju – sievietēm un vīriešiem visās respondentu vecuma grupās. Šis rādītājs ir augstāks cilvēkiem ar **sākumskolas vai pamatskolas izglītību un personām ar zemu ienākumu līmeni**. No minētajiem respondentiem 13,0 % noteikts smags pašnāvības risks.⁴
- **Depresija** bieži saistīta ar augstu pašnāvības mēģinājuma vai pašnāvības risku. Pašnāvības risks vīriešiem ir augstāks nekā sievietēm. Vairāk nekā 50 % depresīvu pacientu ir konstatējamās pašnāvības domas, pašnāvības mēģinājumu dzīves laikā izdara ap 4–8 % depresijas pacientu.⁵
- Sabiedrībā valda dažādi **uzskati** par pašnāvību, t. sk., ka tā ir nenovēršama cilvēka izvēle un cilvēka atturēšana no šāda soļa tikpat kā nav iespējama.

Sistēma

Psihiskās veselības veicināšana un psihisko traucējumu profilakse ir **Veselības ministrijas** komponente *Sabiedrības veselības pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam* (apstiprinātas 26.05.2022). Ministrija arī atbild par psihiskās veselības aprūpes nodrošināšanu valstī, kas ietver gan savlaicīgu traucējumu diagnostiku, gan medikamentu un veselības aprūpes ambulatoro un stacionāro pakalpojumu pieejamību, gan arī rehabilitāciju. Valsts budžeta likumā 2024. gadam paredzēts, ka

⁴ <https://esparveselibu.lv/petijums/petijums-par-psihisko-traucejumu-un-pasnavnieciskas-uzvedibas-izplatibu-latvija>

viens no VM 2024. gada galvenajiem pasākumiem ir psihiskās veselības aprūpes attīstīšana.

Psihiskās veselības jomā iesaistīts plašs institūciju spektrs – VM, LM, IZM, pašvaldības, TM, VK un NVO. Latvijā ir sabiedriskas organizācijas un dienesti, kas piedāvā risinājumus psihiskās veselības stiprināšanai sabiedrībā, un vairāki no tiem uzskatāmi par labas prakses piemēriem.

VM uztur vietni [Psihiskās veselības veicināšana | Veselības ministrija \(vm.gov.lv\)](https://www.vem.gov.lv). SPKC vietnē [Psihiskā veselība | Slimību profilakses un kontroles centrs \(spkc.gov.lv\)](https://www.spkc.gov.lv) atrodami tematiskie ziņojumi par psihisko veselību, psihiskās veselības palīdzības iespējām, t. sk. informācija medijiem par to, kā atspoguļot pašnāvības tēmu. Analītisko bāzi nodrošina pētnieki un augstskolas, medicīnisko atbalstu, t. sk. ārstēšanu, – medicīnas jomas profesionāļi. Pastāv atsevišķas iesaistīto pušu, t. sk. sabiedrības vai mediju, iniciatīvas pašnāvību novēršanas jomā, tās pārsvarā vērstas uz jauniešiem.

Psihiskās veselības sistēma saistīta ar plašāku jomu – **cilvēka noturību** jeb cilvēkdrošību, t. i., iedzīvotāju spēju izvairīties no negatīviem apstākļiem un nedrošām situācijām, bet, ja šādas situācijas rodas, tikt ar tām galā, atgūt drošību un drošības sajūtu. Šī noturība īpaši nepieciešama pārmaiņu laikā.

Galvenie īstenotie pasākumi

1. **Sabiedrības informēšanas kampaņas**, videostāsti, kas iepazīstina ar konkrētām pašpalīdzības tehnikām,⁶ kampaņa, lai mazinātu ar psihisko veselību saistītos aizspriedumus “Vis ir Norm.a”.⁷
2. **Jauniešiem** – psihiskās veselības veicināšanas un profilakses programma 7.–9.⁸ un 10.–12.⁹ klašu skolēniem, pirmās psiholoģiskās palīdzības (PPP) rokasgrāmata pusaudžiem¹⁰, pedagogu apmācības par veselības izglītības jautājumiem, apmācības Nacionālā Veselību veicinošo skolu tīkla koordinatoriem.
3. Psihiskās veselības veicināšanas un profilakses programma **senioriem**.¹¹
4. Sociālās motivācijas programma **bezdarbniekiem** veiksmīgākai iekļaušanai sociālajā vidē.
5. **Individuālās psihologa konsultācijas**, atbalsta grupas, atbalsta grupas, krīzes telefons.

---

⁶ <https://esparveselibu.lv/video>

⁷ <https://www.esparveselibu.lv/neesi-viens>

⁸ <https://www.esparveselibu.lv/esi-dzivei-gatavs-jauns-nodarbibu-cikls-7-9-klasu-skoleniem-psihiskas-veselibas-veicinasana>

⁹ <https://www.esparveselibu.lv/esi-savas-dzives-menedzeris-jauns-nodarbibu-cikls-vidusskoleniem>

¹⁰ <https://www.esparveselibu.lv/pirma-psihologiska-palidziba-pusaudziem>

¹¹ <https://www.esparveselibu.lv/vairak-neka-200-cilveki-vecuma-no-54-gadiem-apguvusi-zinasanas-un-prasmes-fiziskas-un>

Galvenie turpmāk īstenojamie pasākumi

- Informēšanas un izglītošanas aktivitātes dažādām sabiedrības grupām par psihiskās veselības jautājumiem, t. sk. pasākumi/atbalsta grupas psihiskās un emocionālās veselības stiprināšanai, pašnāvību profilaksei, pēcdzemdību depresijas novēršanai u. c., piešķirot VM 4,78 milj. eiro.¹²
- *Psihiskās veselības aprūpes organizēšanas uzlabošanas plāna 2023.–2025. gadam* (2022) viens no mērķiem ir samazināt mirušo skaitu pašnāvību dēļ. Tā ietvaros 12,66 milj. eiro paredzēti galvenokārt **medikamentu pieejamības** uzlabošanai cilvēkiem ar psihiskās veselības traucējumiem, kā arī lai nodrošinātu vienotu pieeju **multiprofesionālās komandas** darbam slimnīcu **ambulatorajās nodaļās**, kas strādā psihiatrijas jomā. IZM izstrādās un ieviesīs vadlīnijas un rekomendācijas **ņirgāšanās mazināšanai** izglītības iestādēs. (222,456 eiro).

Skat. arī sadaļu “Saindēšanas un kaitīgu vielu iedarbe” par iniciatīvām alkohola un citu atkarību mazināšanai.

Pašvaldību labā prakse

- Bezmaksas psihologa konsultācijas.
- Patrulējot un izmantojot videonovērošanas sistēmas, pilsētā tiek novērotas potenciāli paaugstināta riska vietas.
- Bērniem un jauniešiem nodrošina nometnes, Džimbas drošības programmu, mentorus aktivitātes projekta “PuMPuRS” un “neESI neAKTĪVS” ietvaros. Audzināšanas stundās un citās nodarbības izglītības iestādēs pievēršas jautājumiem par veselīgu dzīvesveidu, emocionālo veselību un labbūtību.
- Senioru motivācijas grupas, specializētas darbnīcas un dienas aprūpes centra pakalpojumi.
- Veselības tematisko dienu pasākumi, lekcijas/nodarbības par psihisko veselību/ depresiju.
- SPKC Izglītojoša drukas materiāla “Pašnāvību novēršana”¹³ izsniegšana izglītības iestāžu un sociālā dienesta darbiniekiem.

Pašvaldību ieteikumi

- Sabiedrības informēšana par problēmas atpazīšanu, atbalstu un problēmu risināšanas iespējām emocionālās krīzes situācijās.
- Sabiedrībā iesakņojušos aizspriedumu mazināšana, lai mudinātu laikus vērsties pēc palīdzības.

¹² Eiropas Sociālā fonda (ESF+) Darbības programmas 4.1.2.specifiskā atbalsta mērķa ietvaros (veselības veicināšana)

¹³ https://www.spkc.gov.lv/sites/spkc/files/data_content/buklets_pasnavibu_noversana1_0.pdf

- Iedzīvotājiem zināmas un saprotamas, konfidenciālas psiholoģiskā atbalsta sistēmas (atsevišķs atbalsta centrs, iestāde u. tml.) izveide jebkuram iedzīvotājam, ja nepieciešams, īpaši no galvaspilsētas attālinātos reģionos.
- Finansējums pašvaldībām profilaktisko pasākumu nodrošināšanai.
- Sarunu ciklu nodrošināšana par psihiskās veselības un pašnāvību riskiem un to atpazīšanu pusaudžu vecumposmā.
- Jaunu spēļu zāļu, kazino, lombardu atvēršanas liegums un esošo darbības ierobežošana pašvaldību teritorijās, lai mazinātu kriminālo vidi, atkarības, psihoemocionālo stresu.

Ārvalstu pieredze

Viens no Pasaules Veselības organizācijas (PVO) mērķiem ir mazināt mirstību no pašnāvībām globālā līmenī¹⁴. PVO vietnes sadaļā par pašnāvībām atrodama informācija par datiem un to kvalitāti, pašnāvību sasaisti ar psihisko veselību, kā arī alkohola un narkotiku lietošanas paradumiem¹⁵. Tāpat pieejams 2019. gada ziņojumus *LIVE LIFE: An implementation guide for suicide prevention in countries*, rīcības plāns pašnāvību novēršanai, analīze par pieejamām intervencēm ([mhGAP-IG](#)) psihiskās veselības uzlabošanai, kā arī resursi pašnāvības profilakses organizēšanai, kas ir paredzēti ārstniecības personālam, profesionāliem mediju jomā, skolām, policistiem, ugunsdzēsējiem, sociālajiem darbiniekiem u. c.¹⁶

Pievienotais Pasaules Veselības organizācijas attēls *Pašnāvību ietekmējošo riska faktoru sasaiste ar intervencēm to novēršanai* ir lietderīgs izpratnes veidošanai par pašnāvību komplekso dabu. (18. lpp.)

Lietuvā mirstība pašnāvību dēļ vēsturiski ir augstākā starp ES valstīm. 2014. gadā mirstības rādītājs tīša paškaitējuma dēļ bija 31,5 pašnāvības uz 100 tūkstošiem iedzīvotāju, tāpēc mūsu kaimiņi pēdējo 10 gadu laikā jo īpašu uzmanību pievērsuši pašnāvību profilaksei. 2015. gadā tika izveidots Lietuvas Pašnāvību profilakses birojs kā valsts institūcija pašnāvību problemātikas un pamatcēloņu padziļinātai analīzei, kā arī kompleksu pašnāvību profilakses pasākumu plānošanai un koordinēšanai, tā darbā iesaistot dažādas nozares un sociālos partnerus. 2019. gadā, ņemot vērā Covid-19 pandēmiju, tika aktualizēta Lietuvas veselības stratēģija 2014.–2025. gadam, koncentrējoties uz psihiskās veselības stiprināšanu, īpaši pašnāvību profilaksi, un bērnu veselības izglītību. Aktualizētajā stratēģijā tika paredzēts būtiski uzlabot psiholoģiskās un psihiatriskās palīdzības pakalpojumu pieejamību, kā arī paplašināt psiholoģiskās palīdzības sniegšanas iespējas.

Lietuvā izstrādāts Nacionālais pašnāvību profilakses plāns 2020.–2024. gadam, lai 2024. gadā mirstība pašnāvību dēļ nepārsniegtu 18 pašnāvības uz 100 tūkstošiem iedzīvotāju. Plāns paredz psihosociālās vides uzlabošanu un savlaicīgas palīdzības

¹⁴ ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķis 3.4.2

¹⁵ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide>

¹⁶ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide>

garantēšanu katrai pašnāvības riskam pakļautajai personai. Ņemot vērā pašnāvību fenomena sarežģītību un cēloņu daudzveidību, plāns ir starpinstitucionāls un ietver ne tikai veselības, bet arī sociālos, izglītības, mediju un citu nozaru pasākumus, kas veicina pašnāvību skaita samazināšanos.

Igaunija (sadarbībā ar Igaunijas–Zviedrijas garīgās veselības un suicidoloģijas institūtu) ir viena no astoņām valstīm, kura līdzdarbojas Eiropas Alianses pret depresiju (EEAD) modeļa izveidē pašnāvības uzvedības risināšanai¹⁷.

2023. gada jūnijā Eiropas Komisija nāca klajā ar visaptverošu pieeju psihiskās veselības risinājumu iekļaušanai visās ES politikās.¹⁸ UNESCO LNK iesaistīta ES darba grupā, kurā skata kultūras lomu psihiskās veselības uzlabošanā.

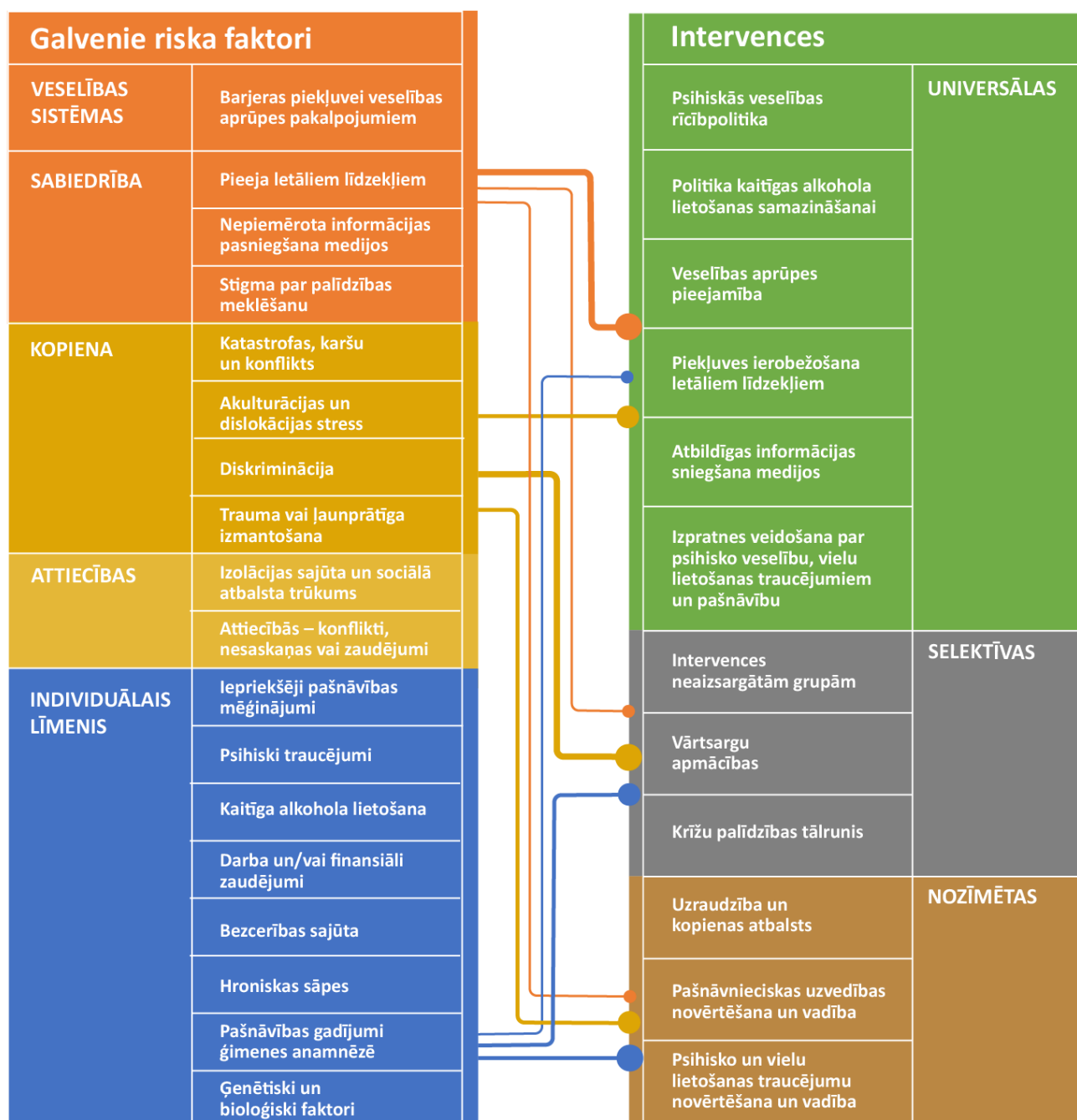
---

¹⁷ <https://eaad-best.eu/about-eaad-best/>

¹⁸ [cef45b6d-a871-44d5-9d62-3cecc47eda89 en \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/efsd/cecc47eda89_en)

PAŠNĀVĪBU NOVĒRŠANA – GLOBĀLA IMPERATĪVA

Galvenie pašnāvības riska faktori, kas saskaņoti ar attiecīgām intervencēm
Līnijas norāda uz intervenču nozīmi attiecībā uz riska faktoriem

Avots: Pasaules Veselības organizācija

Vārtsargs psihiskās veselības jomā ir kopienas loceklis (piemēram, policists, klases biedrs), kas ir apmācīts personu ar domām par pašnāvību vai pašnāvniecisku uzvedību atpazīšanā un sniedz riska personai informāciju par pieejamiem resursiem un pakalpojumiem.

SECINĀJUMI

1. Lai gan pašnāvību skaits uz 100 000 iedzīvotāju Latvijā ir starp augstākajiem starp ES valstīm, dinamikā tas mazinās gan Latvijā, gan vidēji ES, pandēmijas laikā tendencei būtiski nemainoties. Pašnāvnieciskas domas un uzvedība konstatēta 10,3 % gadījumu pētījumā par pašnāvniecisku uzvedībā iesaistīto Latvijas respondentu¹⁹.
2. Pašnāvību rādītāji vīriešiem ir piecas reizes augstāki nekā sievietēm. Papildu riski: vecums 30–59. g. v., alkohola lietošana. 2023. gada pētījumā ieteikts īpašu uzmanību veltīt personām ar **zemāka līmeņa ienākumiem un izglītību**, kā arī personām ar **riskantas alkohola lietošanas paradumiem**. Līdzīgu pētījuma īstenošana ar 3500 respondentiem sniegtu precīzāku informāciju par riska grupām un iespējamo faktoru izmaiņām.
3. Pašnāvības ir **viens no grūtāk novēršamajiem nāves cēloņiem**. VM kopumā atbild par psihiskās veselības politiku, uzsverot psihiskās veselības veicināšanu un atkarību prevencijas un ārstēšanas dimensijas, un tā sadarbojas ar pašvaldībām un citām pusēm. Materiāli ar konkrētiem ieteikumiem, kā novērst pašnāvības un stiprināt psihisko veselību, pētījumi, u. c. informācija ir publiski pieejama VM tīmekļvietnē, un tās **lietderības potenciāls nav izsmelts**.
4. PVO tabula (18. lpp.) rāda, ka riska faktori ir ļoti plaši, tostarp darba un finanšu resursu zaudējums, izolācija un atbalsta trūkums, konflikti attiecībās, un tie ir saistīti ar plaša spektra risinājumiem, kuri ir gan paša, gan daudzu citu pušu rokās.
5. PVO iesaka rīkoties *indivīda, riska grupu un sabiedrības* līmeņos. Latvijā nav bijis audits par pieejamo atbalstu, kā arī trūkst informācijas par individuāliem gadījumiem. Pieredze ar indivīdiem ir dažādām pusēm – ģimenes locekļiem, kaimiņiem, kopienām, dienestiem, pašvaldībām, NVO.
6. Pašvaldību administrācijās ir ļoti atšķirīga izpratne par pašvaldības lomu (t. sk. pienākumiem) un iesaisti problēmu risināšanā. Ziņojumam sniegtā informācija rāda, ka darbība ir vairāk vērsta uz informēšanu un konsultēšanu, mazāk uz padziļinātu katra gadījuma izpēti un **individualizētu problēmas risināšanu**.
7. Sabiedrībā pastāv attieksmes, kuras neļauj risināt pašnāvību problēmas. Viedokļi parādās dažādās aptaujās, bet nav skatīti vienkopus.
8. Izvērtējama lielāka informācijas apmaiņa starp iesaistītajām pusēm, izmaiņas esošajā psihiskās veselības politikā, gan arī Lietuvas prakse – nodrošināt kompleksas multisektorālas pašnāvību profilakses programmas izstrādi un īstenošanu nacionālā līmenī.

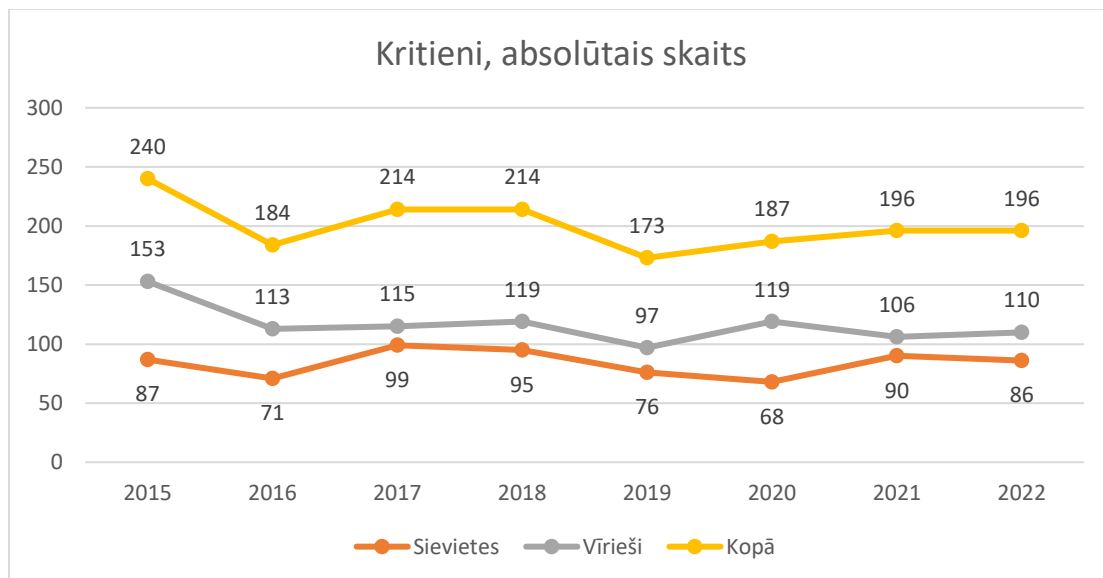
---

¹⁹ Pētījums par Psihisko traucējumu un pašnāvnieciskas uzvedības izplatību Latvijā Ķīvīte-Urtāne A., Rancāns E., Vinogradova V. V., Kursīte M., Libora I. 2023 (Veselības ministrijas pasūtīts pētījums)

Kritieni W00-W19, Y30-Y31

Mirstība kritienu dēļ ilgākā periodā noturas stabili augsta. Pēdējo piecu gadu laikā krītot gājuši bojā **966 cilvēki** jeb 10,2 uz 100 000 iedzīvotāju. Tas ir otrs izplatītākais ārējais nāves cēlonis Latvijā.

Avots: [Traumas, nelaimes gadījumi | Slimību profilakses un kontroles centrs \(spkc.gov.lv\)](https://spkc.gov.lv)

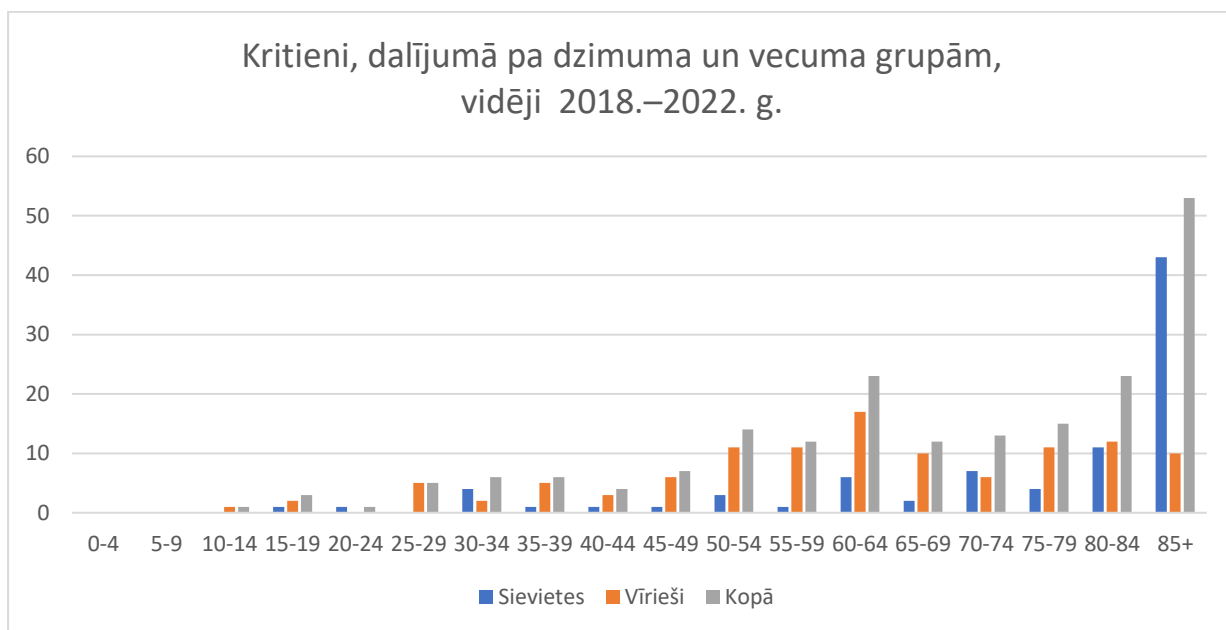
Riska grupas un faktori

Vecums: vecuma grupā **pēc 50 gadiem** ir konstatēti 83,1 % no visiem nāves gadījumiem.

Ievainojuma gūšanas vieta: 65,8 % ir konstatēti **mājās**, 16,6 % gadījumu uz ielām un ceļiem, savukārt 7,2 % – īpašās uzturēšanās iestādēs. Tikai 3,4 % no visiem letālajiem kritieniem notiek tirdzniecības vai pakalpojumu sniegšanas vietās, skolās vai citās sabiedriskajās iestādēs vai rūpniecības un celtniecības zonās.

Ievainojuma gūšanas veids: 33,8 % gadījumu nāve iestājās, cilvēkam krītot tajā pašā līmenī ("uz līdzenas vietas"), 14,3 % tā iestājās kritienu, lēcieni vai nogrūšanas no augstuma rezultātā, bet 10,6 % gadījumos kritiens bijis uz kāpnēm un pakāpieniem vai no tiem.

Alkohola lietošana: 25,5 % gadījumu bijuši saistīti ar alkohola lietošanu.

Avots: [Traumas, nelaimes gadījumi | Slimību profilakses un kontroles centrs \(spkc.gov.lv\)](https://spkc.gov.lv)

Der zināt

- Visvairāk nāves gadījumu no kritieniem ir Rīgas, Latgales un Pierīgas reģionos, attiecīgi 33,3 %, 18,4 % un 15,9 % .
- Latgales reģionā ir visaugstākais kritienu īpatsvars – 14 gadījumi uz 100 000 iedzīvotāju.
- Mirušo skaitam kritienu dēļ nav izteikti sezonāla rakstura vai atšķirības dalījumos pa dzimumiem.

Sistēma

Par riska mazināšanu (legāli nodarbinātajām) personām darbības vecumā atbild LM Valsts darba inspekcija, kura uz riska izvērtēšanas pamata pārbauda un sniedz informāciju darba devējiem un darba ņēmējiem (piemēram, būvniecībā) par darba drošību.

Kritienu mazināšana pirmspensijas (50–64) un pensijas (65+) vecuma personām ir **LM, VM, un pašvaldību** redzes lokā. Galvenās iesaistītās puses ar kritieniem saistītā jautājuma risināšanā ir LM, VM (NMPD, SPKC, VTMEC, VI), pašvaldības (LPS, sociālie dienesti), veselības iestādes un NVO (līdzdalība biedrībās, gados vecu personu aprūpes iestādes), IZM (mūžizglītības programmas un preventīvās programmas), medicīnas iestādes, zinātnieki, mediji, privātais sektors (piem., drošības pogas un pakalpojumi).

Sistēma saistīta ar sabiedrības novecošanas jautājumiem, kā arī vides infrastruktūru vai labiekārtojumu gan mājās, gan ārpus tās.

Galvenie īstenotie pasākumi

1. **Tehnisko palīgīdzekļu** piešķiršana.
2. SPKC **informatīvais materiāls** "APSTEIDZ KRITIENU, PIRMS TAS APSTEIDZ TEVI!".

Pašvaldību labā prakse

BAUSKA

Bauskas slimnīcas Senioru diena 2023. gada 24. novembrī tika veltīta senioru drošībai – kā pasargāt sevi no kritiena uz slideniem ceļiem un sadzīvē. Tā ietvaros seniori noklausījās rehabilitācijas nodaļas speciālistu lekciju, kā arī guva pieredzi līdzsvara vingrinājumos koordinācijas un domāšanas attīstībai un trenēšanai.

Attēls: Bauskas dzīve, 27.11.2023.

Pašvaldību ieteikumi

RĪGA, MĀRUPES NOVADA PAŠVALDĪBA

Apgūt un nostiprināt praktiskas iemaņas "Pirmās palīdzības" sniegšanā notikuma vietā.

Ārvalstu pieredze

Pasaules Veselības organizācijas ziņo, ka pasaules mērogā krišana ir otrais visizplatītākais mirstības cēlonis starp ĀNC. Arī pasaules mērogā šī iemesla dēļ visvairāk iet bojā personas vecumā pēc 60 gadu sasniegšanas.

Gados vecākiem cilvēkiem PVO iesaka šādas intervences:

- Gaitas, līdzsvara un funkcionālie treniņi.
- *Cigun* nodarbības.
- Mājas novērtējums un modifikācijas.
- Psihotropo zāļu lietošanas samazināšana vai atcelšana.
- Daudzfaktoru iekļaušanās (individuāls kritiena riska novērtējums, kam seko pielāgotas izmaiņas vidē nosūtīšana identificēto risku novēršanai).
- D vitamīns tiem, kam ir tā deficīts.

PVO informācija par kritieniem atrodama vietnē [Falls \(who.int\)](https://www.who.int), tostarp *Step Safely: Strategies for preventing and managing falls across the life-course* – pierādījumos un labā praksē balstītie metodiskie materiāli krišanas prevencijai.²⁰

SECINĀJUMI

1. Koordinēta pieeja mirstības mazināšanai kritienu dēļ pēc būtības nepastāv. Darbība ir fragmentēta un efektīvi nerisina riskus, kas ir saistīti ar krišanas veidiem, to gūšanas vietām un mērķa grupām.
2. Dati neliecina par būtiskām problēmām attiecībā uz nāvi krišanas gadījumu dēļ starp bērniem, jauniešiem un darbaspējas vecuma personām (izņemot personas pēc 50 gadu vecuma sasniegšanas). Zema mirstība no kritieniem publiskās un sabiedriskās vietās, kā arī paaugstināta riska darba vidē (rūpniecības un celtniecības zonas) varētu liecināt, ka sistēma, kas ir vērsta darba un vides drošību un kritienu risku mazināšanu, sasniedz savu mērķi, un turpmāk būtu jākoncentrējas uz **risinājumiem, kas sasniegtu gadus vecākus cilvēkus viņu dzīvesvietās, kā arī ielu un ceļu drošību**.
3. Pamatojoties uz pieejamiem datiem, nav iespējams identificēt krišanas **cēloņus**, piemēram, vai tā ir notikusi personas veselības stāvokļa dēļ, vai krišanas iemesls ir bijis nepiemērota infrastruktūra vai labiekārtojums.
4. Lai gan alkohola un psihoaktīvo vielu lietošanai ir mazāka ietekme uz kritienu izraisītu nāvi nekā citu ĀNC gadījumos, politikai **atkarību profilakses** un kaitīgo ieradumu mazināšanas jomā, visticamāk, būs pozitīva ietekme uz nāves gadījumu mazināšanu kritienu dēļ.
5. Ņemot vērā, ka salīdzinoši būtisku nāvju skaitu izraisījuši kritieni, lēcieni vai nogrūšana **no augstuma**, pozitīvu efektu var atstāt arī aktivitātes, kas vērstas uz sabiedrības **psihiskās veselības** uzlabošanu.

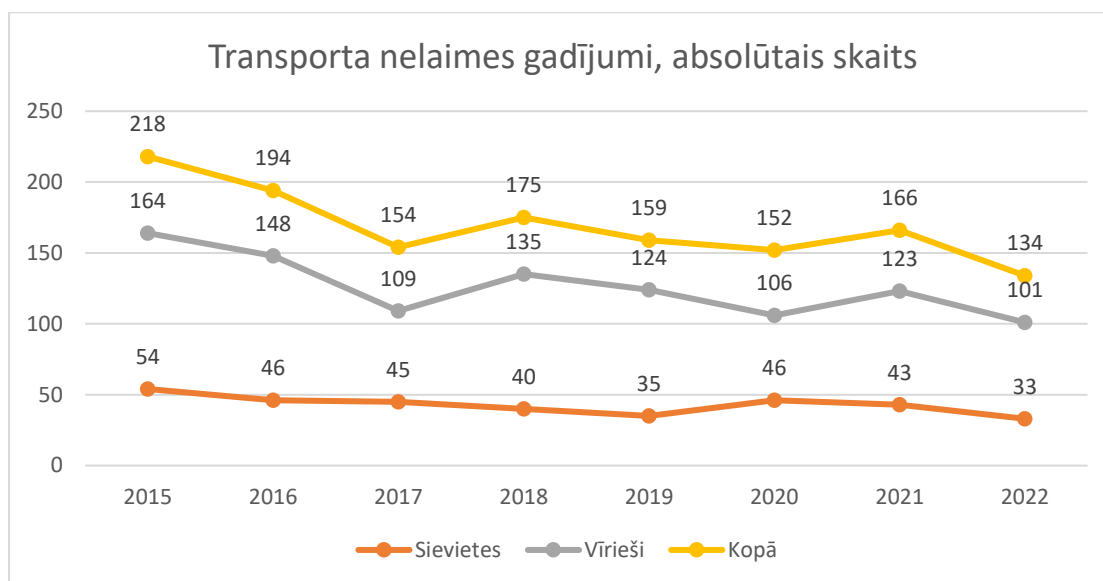
---

²⁰ [9789240021914-eng.pdf \(who.int\)](https://www.who.int/publications/m/item/9789240021914-eng)

Transporta nelaimes gadījumi V01 -V99, Y85

Mirstība ceļu satiksmes negadījumu dēļ pakāpeniski samazinās, lai gan 2021. gadā tā pieauga. Piecu gadu laikā no ceļu satiksmes negadījumiem **gājuši bojā ap 800** cilvēki jeb 8,5 uz 100 000 iedzīvotāju.

Avots: [Traumas, nelaimes gadījumi | Slimību profilakses un kontroles centrs \(spkc.gov.lv\)](https://spkc.gov.lv)²¹

Riska grupas un faktori

Vīrieši: gandrīz 4 reizes augstāka mirstība no transporta nelaimes gadījumiem nekā sievietēm.

Latgales iedzīvotāji: pārsniedz Latvijas vidējo rādītāju par 48 %. 2021. gadā mirstība no transporta nelaimes gadījumiem Latgalē krasi palielinājās, savukārt 2022. gadā vēl krasāk samazinājās.

Aktīvie dzīves gadi: aptuveni 50 % notiek vecumā no 30–60 gadiem.

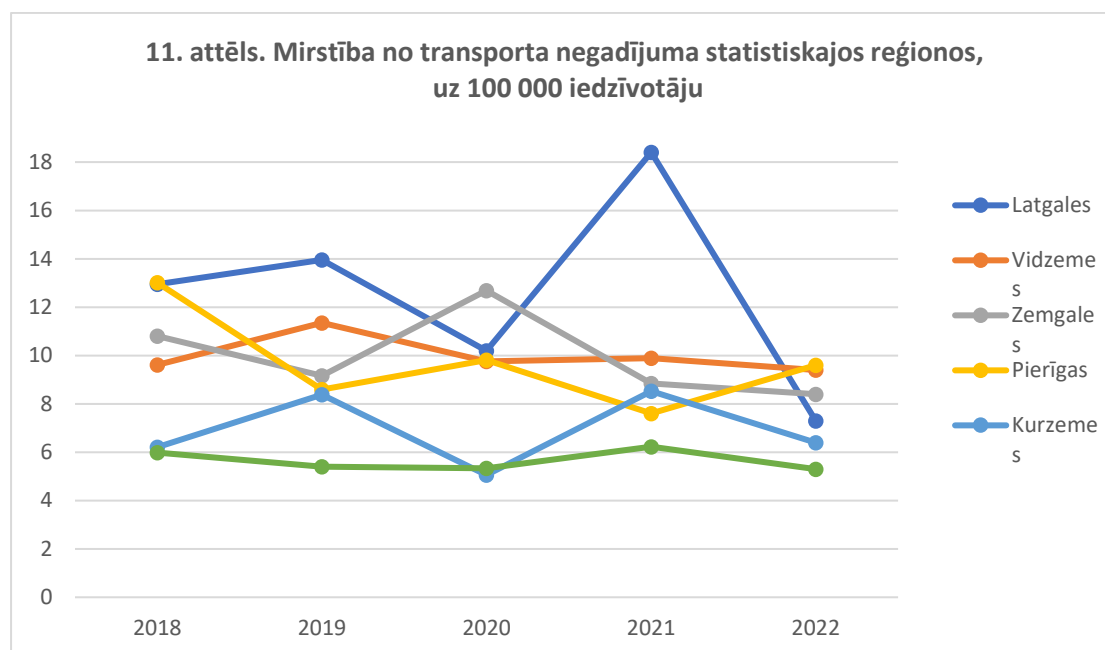
Alkohola un psihoaktīvo vielu lietošana: no visiem mirušajiem transporta negadījuma dēļ 49 % (vīriešiem 55 %, sievietēm – 31 %) ir konstatēta saistība ar alkohola lietošanu, 2 % ar citu psihoaktīvo vielu lietošanu. Sadalījumā pa reģioniem visaugstākais to īpatsvars ir **Latgalē (65 %)**.

Vairāk nekā **pusei** no transporta negadījumos mirušo **vecumā no 20–59 gadiem alkohola** lietošana ir bijusi riska faktors.

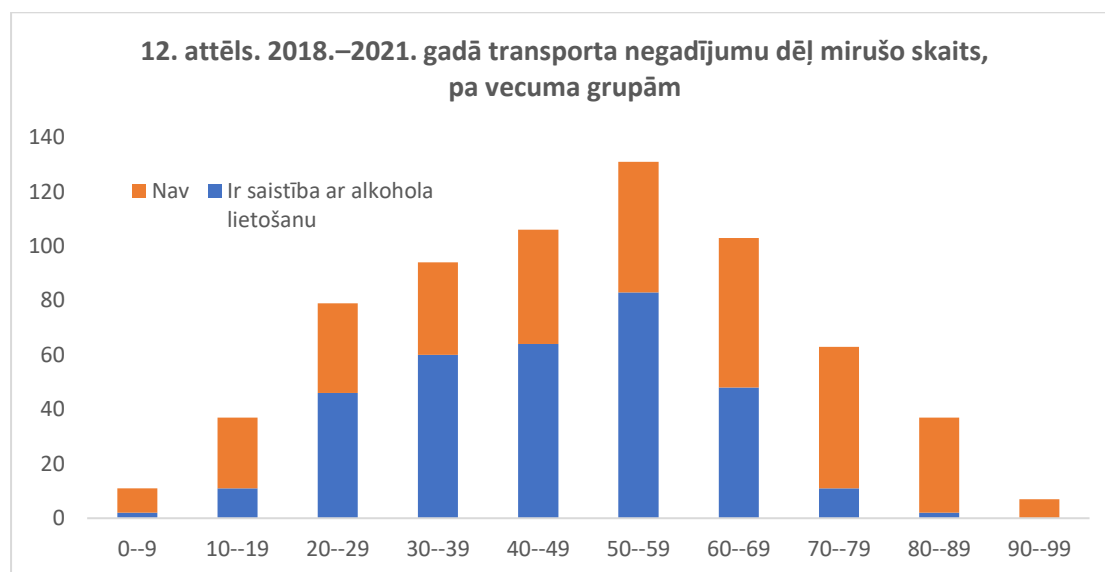
²¹Dati nedaudz atšķiras starp 1. pielikumu un grafiku, taču tas nemaina būtību.

Šādi nāves gadījumi visvairāk notiek **novembrī** (61 %) un **sestdienās** (66 %)

Avots: SPKC

Avots: SPKC

Der zināt

- Piecos gados 41 % gadījumu gājuši bojā vieglās **automašīnas** braucēji; 37 % – gājēji, 8 % riteņbraucēji.
- Bērniem mirstība ceļa satiksmes negadījumos ieņem pirmo vietu (starp ĀNC iemesliem) vecumā līdz vienam gadam, kā arī vecumā no 5–14 gadiem.
- Nāve pēc transporta negadījuma 69 % gadījumu iestājas **notikuma vietā**.
- Apmēram katrs ceturtais nomirst slimnīcā, 3 % – NMPD brigāžu operatīvajā transportā.

- Kopš 2019. gada reģistrēti arī 6 nāves gadījumi (zem 1 %) pēc nelaiemes gadījumiem ar elektrisko skrejriteni, no tiem diviem braucējiem konstatēts alkohols asinīs virs 2 promilēm.

Sistēma

Ceļu satiksmes likumā noteikti ceļu satiksmes drošības organizatoriskie un tiesiskie pamati. Par transporta nelaiemes gadījumu mazināšanu galvenokārt **atbild SM un IEM** (VUDG, VP). **CSDD** atbild par valsts politikas īstenošanu ceļu satiksmes drošības jomā.

Ceļu satiksmes drošības padomes locekļu pārstāvētās institūcijas ir SM, IEM, IZM, FM, TM, VM, VP, VUGD, AS Latvijas Valsts ceļi. CSDD, LPS, RTU, Rīgas pilsēta, "Latvijas Automoto biedrība", "Latvijas Transportlīdzekļu apdrošinātāju birojs", "Latvijas Riteņbraucēju apvienība", "Latvijas Motoklubu asociācija", LDDK, TM Valsts tiesu ekspertīžu birojs.²²

Plāna "Ceļu satiksmes drošības plāns 2021.–2027. gadam" ietvaros analizēti dati par ceļu satiksmes dalībnieku bojāejas cēloņiem un apstākļiem, izvērstā informācija par izglītošanu, paredzēta rīcība negadījumu mazināšanai, noteiktas atbildīgās un līdzatbildīgās puses. Plāna pasākumiem paredzēts finansējums ap 19 milj. eiro apmērā – no tā ap 18,9 milj. eiro no OCTA., tai skaitā finansējums no ES Fondiem.²³

CSDD tīmekļvietnē ir pieejami vēsturiskie dati par satiksmes negadījumiem dažādos griezumos. Ik mēnesi un biežāk tiek atjaunoti operatīvie dati par bojāgājušajiem ceļu satiksmes negadījumos sadalījumā pa reģioniem.²⁴

Iekšlietu ministrijas vietnē pieejama Ceļu satiksmes negadījumu un pārkāpumu **notikuma vietu** analīzes informācijas sistēma.²⁵

Mediju vide plaši atspoguļo ceļu satiksmes drošības informāciju. LTV1 30.01.2023. raidījumā *Aizliegtais paņēmiens* apgalvots, ka liela daļa ceļu satiksmes negadījumu iemeslu nemaz netiek izpētīti.²⁶

Galvenie īstenotie pasākumi

1. Ievērojami pieaugusi **drošības jostu** lietošana **autovadītājiem un blakussēdētājiem**, kā arī **pasāžieriem** aizmugures sēdekļos.
2. Veikti **ceļu infrastruktūras** uzlabojumi valsts autoceļu posmos.

²² MK noteikumi nr.245 Ceļu satiksmes drošības padomes nolikums (11.06.2019)

²³ Ceļu satiksmes negadījumu profilakses un novēršanas budžeta finansējums tiek piešķirts no līdzekļiem, ko apdrošinātāji ieskaita biedrības "Latvijas Transportlīdzekļu apdrošinātāju birojs" kontā saskaņā ar Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 57.pantu.

²⁴ <https://www.csdd.lv/celu-satiksmes-negadijumi/celu-satiksmes-negadijumu-skaitis>

²⁵ <https://gis.ic.iem.gov.lv/giswebcais/>

²⁶ <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/aizliegtais-panemieni-latvija-nepietiekami-izpeta-autoavariju-imeslus.a494006/>

3. Ikgadējās **informatīvās kampaņas periodā pirms Jāņiem** kopā ar **soģu** palielinājumu un regulāriem policijas **reidiem** ir daļēji samazinājuši braukšanu reibumā.
4. VUGD informācijas kampaņa “Iedzīvotāju izglītošana par rīcību pēc ceļu satiksmes negadījumiem” 12 271 **sākumskolas vecuma** bērnam, VPš drošības materiāli un padomi²⁷.
5. Dažādu pušu izdalīti atstarotāji.
6. Ātruma mērīšanas sistēmu (radaru) uzstādīšana uz ceļiem.

Turpmāk veicamie pasākumi

Ceļu satiksmes drošības plāna 2021.–2027. gadam mērķis ir 2027. gadā samazināt bojāgājušo un smagi ievainoto skaitu par 35 % salīdzinājumā ar 2020. gadu. Galvenie pasākumi:

1. Ceļu satiksmes dalībnieku izglītošana un to apmācības.
2. Automobiļu tehniskā kontrole.
3. Ceļu infrastruktūras uzlabošana.

SM izvērtēs plānā iekļautos ceļu satiksmes drošības pasākumus un to efektivitāti līdz 2025. gada 1. janvārim.

Pašvaldību labā prakse

DAUGAVPILS ĪPAŠU UZMANĪBU PIEVĒRŠ CEĻU SATIKSMEI

Daugavpils uzsver ielu pārbūves nozīmi satiksmes drošības uzlabošanai: izbūvēts gājēju pāreju apgaismojums, izbūvēti apgaismojuma tīkli, pārbūvēti apgaismojuma tīkli un gājēju ietves. Svarīga tiltu un pārvadu pārbūve, izbūve, pārvadu atjaunošana.

Lai nodrošinātu sabiedriskā transporta drošību, AS “Daugavpils satiksme” iegādājusies jaunus autobusus un tramvaju vagonus. Transportlīdzekļu vadītājiem uzlaboto ergonomisko apstākļu dēļ ir iespēja ātrāk reaģēt uz neparedzamām ceļu satiksmes situācijām un izvairīties no smagiem ceļu satiksmes negadījumiem ar letālām sekām.

Ārvalstu pieredze

PVO apkopo informāciju par ceļu satiksmes drošību²⁸. Tā noteikusi 2021.–2030. gadu kā Ceļu satiksmes drošības desmitgadi un 2023. gadā publicēja Ziņojumu par ceļu drošību.²⁹

ES dalībvalstis īsteno pieredzes apmaiņas un ir apņēmušās pakāpeniski īstenot “ES ceļu satiksmes drošības politikas pamatnostādnes 2021.–2030.gadam – nākamie soļi ceļā uz Nulles Vīziju”. Daudznacionālās koncepcijas **Nulles vīzijas pamatā ir izpratne par to, ka cilvēki pieļauj kļūdas**, kas noved pie ceļu satiksmes negadījumiem.

²⁷ <https://www.vp.gov.lv/lv/celu-satiksmes-0>

²⁸ https://www.who.int/health-topics/road-safety#tab=tab_1

²⁹ [Road traffic injuries \(who.int\)](https://www.who.int/road-traffic-injuries)

Plašāka informācija par **ceļu satiksmes drošību Eiropā un pasaulē** atrodama CSDD vietnē.³⁰

Pašvaldību ieteikumi

MADONA IESAKA

- **Jauniešu izglītošana mācību iestādēs** par ceļu satiksmes drošību.
Ceļu satiksmes noteikumu apgūšana mācību iestādē veicinātu jauniešu izpratni par drošību satiksmē. Piemēram, vasaras brīvdienu laikā ļoti daudzi jaunieši pārvietojas ar motorolleriem vai motocikliem, un tas var radīt bīstamas situācijas uz ceļiem. Tādējādi uzlabotos jauniešu zināšanas par ceļu satiksmes noteikumiem, kā arī būtu iegūtas zināšanas par atbildību, kas paredzēta par šo noteikumu pārkāpšanu.
- **Pašvaldības policijas izveidošana**, lai atslogotu Valsts policijas darbu, kas ļautu VP intensīvāk pievērsties ceļu satiksmes drošībai. Biežāka Valsts policijas klātbūtne disciplinēs satiksmes dalībniekus, atturot no dažāda veida CSN pārkāpumiem (ātruma pārsniegšana, braukšana pie stūres alkohola vai citu apreibinošu vielu ietekmē, agresīva braukšana utt.).
- Turpināt informatīvo **ātruma radaru uzstādīšanu** problemātiskajās vietās. Tas piesaista uzmanību un liek ievērot noteikto braukšanas ātrumu, padarot satiksmi drošāku.

BAUSKAS NOVADS IESAKA ziemas apģērbu ražošanā iestrādāt **atstarojošus** elementus. Šāda pieeja ieviešama kā obligāts standarts. Nodrošināt, ka atstarotāji ir brīvi pieejami, piem., lielveikalos, medicīnas iestādēs, skolās, bērnudārzos.

JELGAVAS NOVADS. Iestājoties tumšajam laikam, **policistu automašīnās ir jābūt** pieejamiem dzīvības glābšanas atribūtiem – vestēm un citiem atstarojošiem elementiem. Un neskatoties uz to, vai persona par to nelietošanu tiks vai netiks administratīvi sodīta, personai *visos gadījumos* ir izsniedzama, piemēram, atstarojošā veste, un pašvaldībai ir tam jāatrod līdzekļi, lai arī cik tas maksātu, jo tie ir mūsu cilvēki.

JĒKABPILS NOVADS. Pašvaldības ielu un ceļu **seguma** uzlabošana.

SECINĀJUMI

1. Pastāv **robusta sistēma**, lai mazinātu transporta nelaimes gadījumos mirušo skaitu. Tā ir labi attīstīta, strādā ilgstoši, operatīvi reaģē uz jaunām tendencēm, kā arī tiek finansēta.
2. Līdz 2025. gada 1. janvārim tiks sagatavots Ceļu satiksmes drošības plāna 2021.–2027. g. **vidusposma izvērtējums**, kas sniegs pierādījumos balstītu

³⁰ <https://www.csdd.lv/celu-satiksmes-negadijumi/celu-satiksmes-drosiba-eiropa-pasaule>

informāciju par nepieciešamajiem uzlabojumiem, lai mazinātu mirstību ceļu satiksmes negadījumu dēļ.

3. SM un IEM **pieredze un labā prakse** ĀNC jautājuma pārvaldīšanā, t. sk. par komunikāciju darbā ar vīriešiem, var noderēt arī tiem, kas strādā ar citām ĀNC grupām.
4. Apsverama iespēja veikt papildu izpēti, lai izdarītu precīzākus secinājumus par negadījumu **cēloņiem**.

Saindēšanās un kaitīgu vielu iedarbe

X40 - X49, Y10 -Y19

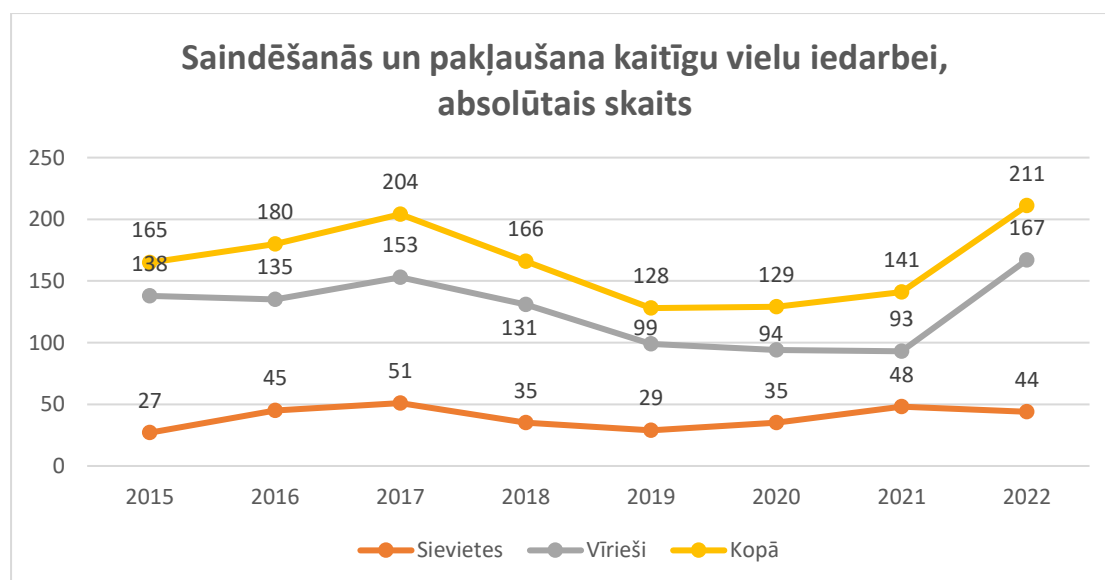
t.sk. alkohols

X45; Y15

Aptuveni 760 cilvēki (8 uz 100 000 iedzīvotāju) piecos gados gājuši bojā **tieši no** saindēšanās, 421 no tiem saindējies ar alkoholu, kā arī citām indīgām vielām. 2022.gadā mirstība no šī ĀNC ir paaugstinājusies.

Sadaļā ir izvērsti dati ne tikai par mirstību alkohola dēļ, bet arī par lielo mirstību citu ĀNC dēļ, kas **saistīti** ar alkohola lietošanu (medicīnas apliecībā par nāves cēloni ir minētas noteiktas diagnozes ar konstatētu alkohola lietošanu).

Skat. arī horizontālos secinājumus par atkarībām Ziņojumā beigās.

Avots: [Traumas, nelaimes gadījumi | Slimību profilakses un kontroles centrs \(spkc.gov.lv\)](https://spkc.gov.lv) ³¹

Riska grupas un faktori – saindēšanās kopā, t. sk. ar alkoholu

Vīrieši: Vīriešiem ir gandrīz 4 reizes (vidēji periodā) augstāka mirstība saindēšanās dēļ nekā sievietēm. Piecos gados miruši 570 vīrieši.

Labākie gadi: 67 % no mirušajiem šajā grupā (510 cilvēki) ir 30–59 gadus veci, vēl 15 % (110 cilvēki) ir vecumā no 60–69 gadiem.

Alkohols ir galvenais: 56 % no tiem, kuri ir saindējušies, miruši no saindēšanās ar alkoholu, 44 % gadījumu nāves iemesls ir cita saindēšanās. Vīriešiem otrajā vietā ir

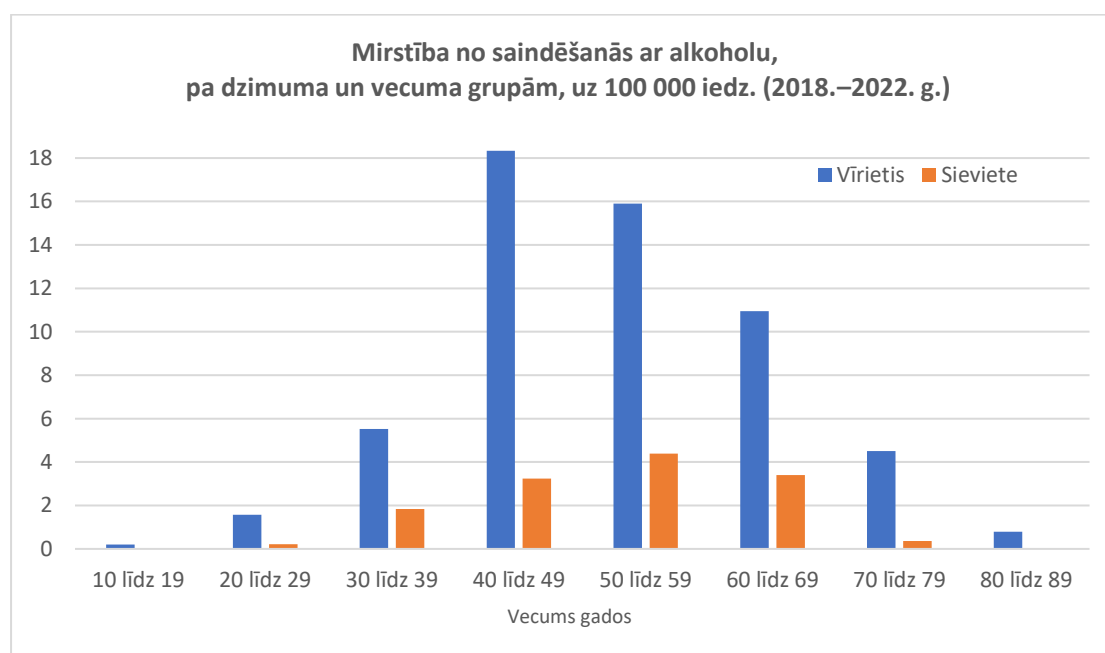
³¹ Dati nedaudz atšķiras starp informāciju 1.pielikumā un šo grafiku, bet tas nemaina būtību.

narkotiskās vielas, sievietēm – citi un neprecizēti ārstniecības līdzekļi – tomēr arī šajos gadījumos (41 %) nāvei bijusi saistība ar alkoholu.

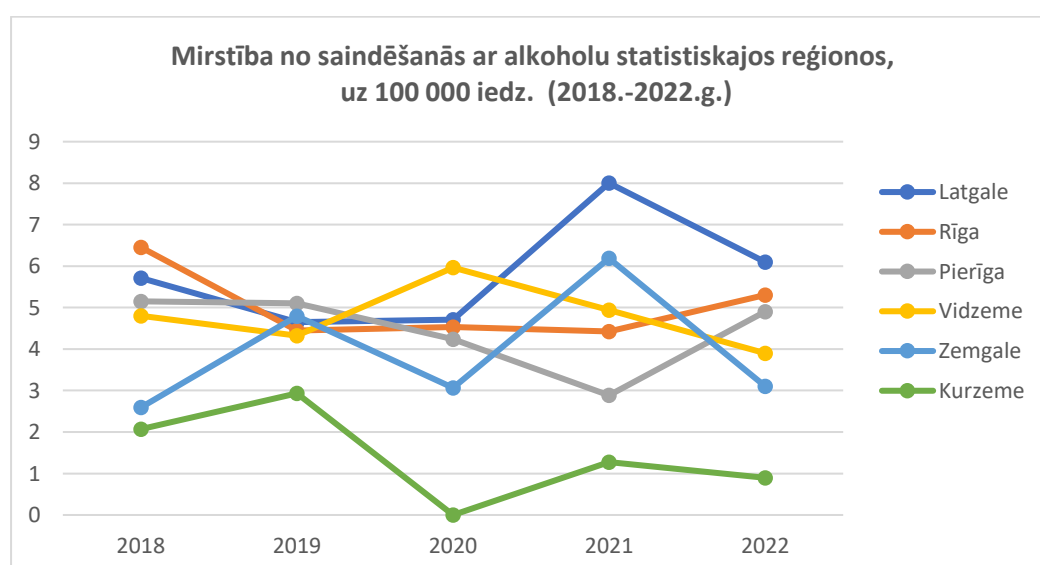
Skaitliski lielākā mirstība no saindēšanās ir reģistrēta **Rīgas iedzīvotājiem**. 2022. gadā palielinājās mirstība no saindēšanās **Rīgā un Pierīgā**. Latvijas vidējo rādītāju šajā cēloņu grupā vēl pārsniedz mirstība **Latgalē**.

2021. un 2022. gadā parādās **lielas svārstības** mirstībai no alkohola uz 100 000 iedzīvotāju starp reģioniem.

Sezonalitāte: Mirstība alkohola un citu indīgu vielu lietošanas dēļ ir augsta no **decembra līdz martam**.

Avots: SPKC

Avots: SPKC

Riska grupas un faktori – mirstība visās ĀNC grupās saistībā ar alkohola lietošanu

Alkohola lietošana ir galvenais riska faktors mirstībai ārēju nāves cēloņu dēļ **visās vecuma grupās**.

30–49 g. v. šī saistība ir visciešākā: vairāk nekā 70 % gadījumu šajā vecuma grupā mirstība ārēju nāves cēloņu dēļ ir saistīta ar alkohola lietošanu.

Vīrieši: 60 % gadījumu alkohola lietošana ir faktors vīriešu mirstībai ārēju nāves cēloņu dēļ.

Alkohola lietošanas traucējumi ir vērojami 13,1 % *M.I.N.I.* diagnostisko instrumentu respondentu. Tie biežāk konstatēti vīriešiem, gados jaunākām personām, Rīgā dzīvojošajiem, personām ar sākumskolas vai pamatskolas izglītību un personām ar augstāku ienākumu līmeni uz vienu mājsaimniecības locekli. Traucējumi klasificējami kā **smagi 23,5 %** to respondentu, kuriem tie ir konstatēti. Īpaši augsts respondentu īpatsvars ar smagiem alkohola lietošanas traucējumiem ir **vīriešiem vidējā vecumā (45–64 gadi)**.

Iespējama alkohola atkarība – tā ir aptuveni katram devītajam darbspējas vecuma iedzīvotājam Latvijā (19,4 % vīriešu un 3,0 % sieviešu).³²

Der zināt

- Veselības ministrija un Pasaules Veselības organizācija brīdina, ka **nav tāda alkohola daudzuma, kas būtu uzskatāms par nekaitīgu**, drošu un neietekmētu veselību³³.
- **Alkohols ir klasificēts kā 1. grupas kancerogēns** – šī ir augstākā riska grupa, kurā ietilpst arī azbests, radiācija un tabaka. Tas izraisa vismaz septiņus vēža veidus.
- Latvijā pēdējo 10 gadu laikā ir **palielinājies kopējais alkohola patēriņš** pieaugušo vidū – no 9,8 litriem tīrā alkohola uz vienu iedzīvotāju 2010. gadā līdz 12,2 litriem 2021. gadā, kas ir **augstākais līmenis starp ES valstīm**³⁴.
- Pēdējā gada laikā jebkādus alkoholiskos dzērienus **vismaz vienu reizi caurmērā lieto 84 %** 15–64 gadus veco Latvijas iedzīvotāju.
- Pētījumi rāda, ka pieci procenti alkoholu lietojošo iedzīvotāju Latvijā izdzer 48,7 % (41,4 % 2011. gadā) no valstī gada laikā patērētā alkohola, 10 % iedzīvotāju izdzer 65,0 % (57,2 % 2011. gadā) alkohola, bet 15 % – 74,7% alkohola. Savukārt puse (50 %) alkoholu lietojošo iedzīvotāju izdzer 95 % no visa valstī patērētā alkohola.

³² atbilstoši DSM-IV klasifikācijai

³³ [Jaunākie pētījumi ir nepārprotami – nav drošas alkohola devas! | Veselības ministrija \(vm.gov.lv\)](#)

³⁴ OECD 2023. gada pārskats par veselību Latvijā

- Ar alkohola lietošanu saistītās kopējās tiešās un netiešās **izmaksas** ir novērtētas **1,3–1,8 % apjomā no iekšzemes kopprodukta**, un tās būtiski pārsniedz ieņēmumus no akcīzes nodokļa alkoholiskajiem dzērieniem (2021. gadā 0,7 % no IKP)³⁵.

Sistēma

Latvijā ir izveidota sistēma mirstības mazināšanai no alkohola un citām atkarību izraisošām vielām. **VM** nolikums nosaka uzdevumu sabiedrības veselības jomā izstrādāt **valsts politiku atkarību izraisošo vielu kaitīguma samazināšanai un atkarību ārstēšanai**.

Viens no *Sabiedrības veselības pamatnostādņu 2021.–2027.gadam* mērķiem ir panākt, ka reģistrētā absolūtā alkohola patēriņš litros uz vienu 15 gadus vecu un vecāku iedzīvotāju samazinās līdz *10,4 litriem uz personu*.³⁶ 2022. gadā tie ir 12,2 l uz personu. Finansējums alkohola un citu atkarību mazināšanai paredzēts gan no valsts budžeta, gan no ESF projektiem. *Profilakses pasākumu un veselības aprūpes pakalpojumu uzlabošanas plāna alkoholisko dzērienu un narkotisko vielu lietošanas izplatības mazināšanas jomā 2023.–2025. gadam* īstenošanai esošā budžeta ietvaros paredzēti 4,76 milj. eiro, un plānā tika paredzēts šo summu vairāk nekā divkāršot. (2024. gadā papildus būtu nepieciešami 5,1 milj. eiro).

Lai mazinātu mirstību no saindēšanās ar alkoholu, sistēmā līdzdarbojas LM, pašvaldības (LPS), NVD, RPNC, TM, IeM, pašvaldības, ārstniecības iestādes, LPS, NVO, kā arī pētnieki.

Nacionālā alkoholisma ierobežošanas padomē piedalās pārstāvji no LM, LBAS, FM, IZM, EM, LTA, LDDK, SPKC, AIZ, SM, LPS, RPNC, KM, ZM un IEM.

VM publicē informāciju par atkarības jautājumiem vietnē <https://esparveselibu.lv/tema/atkaribas>

Lai mazinātu tūlītējus nāves riskus no saindēšanās ar alkoholu vai saistībā ar to, sākot ar 2024. gada 1. janvāri pašvaldībām ir pilnībā jānodrošina atskurbināšanas pakalpojuma pieejamība.³⁷ LPS Pašvaldību likuma grozījumu apspriešanas laikā norādīja, ka atskurbināšanas pakalpojumu pieejamības nodrošināšana ir jauna autonoma funkcija. 2021. gadā faktiskās pašvaldību izmaksas atskurbināšanas pakalpojumiem bija 860 637,40 eiro, kas būtu līdzvērtīgi 0,3 % no akcīzes nodokļa ieņēmumiem.

---

³⁵ Pētījums "Par alkohola lietošanu, tā radītajām sekām un profilakses ekonomiskajiem ieguvumiem Latvijā".

³⁶ Netiek ieskaitīts tūristu absolūtā alkohola patēriņš
.https://www.fm.gov.lv/lv/media/15831/download?attachment.

³⁷ Pašvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 21. punktā viena no pašvaldībām noteiktajām autonomajām funkcijām ir nodrošināt atskurbināšanas pakalpojumu pieejamību.

Galvenie īstenojamie pasākumi

1. **Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas** plāna 2019.–2020. gadam pasākumu īstenošana – IeM, VM SPKC, RPNC, VP.
2. **Sociālās ietekmes profilakses programmas** – metodiskie materiāli politikas veidošanai efektīvas atkarību izraisošo vielu lietošanas profilakses jomā skolu jauniešiem, Sociālās ietekmes profilakses programmas „Unplugged” pilotēšana vispārizglītojošajās skolās 12 līdz 14 gadus veciem skolēniem, lai novērstu vai attālinātu atkarību izraisošo vielu lietošanas uzsākšanu.
3. Indicētas **atkarību profilakses intervences** 13 līdz 25 gadus veciem iedzīvotājiem ar paaugstinātu atkarību izraisošo vielu lietošanas radīto veselības traucējumu attīstības risku, balstoties uz programmas *FredGoesNet* darbības principiem.
4. **Vietēja mēroga pasākumi** sabiedrības veselības veicināšanai un slimību profilaksei pašvaldībās, kuras ir Nacionālā veselīgo pašvaldību tīkla dalībnieces, kā arī SPKC no 2021. gada.³⁸
5. **Pastiprināta kontrole**, lai novērstu alkoholisko dzērienu tirdzniecību nepilngadīgām personām, alkoholisko dzērienu aprites kontrole, kā arī cīņa pret nelegālā alkohola apriti.

Iecerētie pasākumi

1. Noteikta **drošāka alkohola aprite**: 1) uzlabots alkoholisko dzērienu marķējums; 2) aizliegts azartspēļu organizēšanas vietās piedāvāt alkoholiskos dzērienus par brīvu, tos tirgot un lietot pie azartspēļu iekārtām un galdiem; 3) izvietota brīdinājuma informācija mazumtirdzniecības vietās par alkohola lietošanu; 4) aizliegts tirgot alkoholiskos dzērienus, kuros spirta daudzums pārsniedz 22 % un kuru tilpums nepārsniedz 0,2 l, un kuri pildīti plastmasas (PET) iepakojumā.³⁹
2. **Aizliegta cenu un atlaišu reklāma** alum un vīnam televīzijā un radio (kas šobrīd nav aizliegta), lai samazinātu gan kopējo alkoholisko dzērienu patēriņu, gan riskantu alkoholisko dzērienu patēriņu sabiedrībā un vienlaikus pasargātu arī jauniešus no reklāmas negatīvās ietekmes.⁴⁰
3. Paplašināta **atkarību profilakse**, tai skaitā palielinot sociālās rehabilitācijas un atbalsta pasākumu klāstu un pieejamību personām, kurām ir augstāks atkarību risks, un līdzatkarīgām personām, kā arī nodrošināta narkoloģiskās ārstēšanas pieejamība personām, kas cieš no atkarībām.^{41, 42}
4. Līdz 2024. g. decembrim pārskatītas **akcīzes nodokļa likmes** alkoholiskajiem dzērieniem, samērojot valsts fiskālos un sabiedrības veselības aizsardzības mērķus.⁴³

³⁸ ES fondu 9.2.4.2. Pasākumi vietējās sabiedrības veselības veicināšanai un slimību profilaksei.

³⁹ Izmaiņas Alkoholisko dzērienu aprites likumā (Saeimā uz trešo lasījumu) (uz 26.01.2024.).

⁴⁰ Izmaiņas Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā (Saeimā uz trešo lasījumu) (uz 26.01.2024.).

⁴¹ “Profilakses pasākumu un veselības aprūpes pakalpojumu uzlabošanas plāns alkoholisko dzērienu un narkotisko vielu lietošanas izplatības mazināšanas jomā 2023.-2025.gadam” (apstiprināts 2022. g. 25. oktobrī).

⁴² Valdības rīcības plāns Deklarācijas par Evikas Siliņas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai, 15.2. pasākums.

⁴³ Valdības rīcības plāns Deklarācijas par Evikas Siliņas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai, 15.2. pasākums.

Pašvaldību labā prakse

Vairākas pašvaldības kā labo praksi min savu pieredzi ar atkarību profilakses nodarbībām izglītības iestādēs, kuras īsteno ESF projektu ietvaros.

Ārvalstu pieredze

Skat. Pasaules Veselības organizācijas informāciju par alkoholu⁴⁴ un psihoaktīvajām vielām.⁴⁵

Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs EMCDDA sniedz dalībvalstīm informāciju par narkotiku lietošanas tendencēm un valstu rīcību.⁴⁶

Pašvaldību ieteikumi

- Pasākumu īstenošana interneta vidē par rīcību saindēšanās un kaitīgu vielu iedarbes gadījumā, t. sk. par alkoholu, videofilmas, kas uzskatāmi demonstrē sekas.
- Informatīvo materiālu sagatavošana par ķīmisko vielu un maisījumu, kā arī alkohola kaitējumu veselībai.
- Jauniešu līderi, kas kļūst par vienaudžu izglītotājiem.
- Dzīves prasmju apmācība skolās, piem., Japānas pieeja vai rokasgrāmata dzīves prasmju mācīšanai klasē⁴⁷.
- Veselības mācības nodrošināšana un obligāta jauno vecāku apmācība, kā arī attiecīgās mācības pirmsskolā un 1.–12. klasē.
- Pedagoģiem sociālpedagoģijas prasmes, lai ikviens pedagogs prastu atpazīt simptomus un izglītojamo problēmas.
- Atkarību profilakses sistēmas stiprināšana, t. sk. Liepājas atkarību profilakses centra piemēri.
- Informācijas sniegšana atkarīgajām personām par palīdzības iespējām valsts un pašvaldību līmenī.
- Sociālās rehabilitācijas pakalpojums atkarīgai (līdzatkarīgai) personai – individuālais un grupu sociālais darbs.
- Nelegālo alkohola tirdzniecības vietu izskaušana.
- Vecāku informēšana par bērnu un pusaudžu atkarību atpazīšanu, profilaksi un palīdzības iespējām.

---

⁴⁴ https://www.who.int/health-topics/alcohol#tab=tab_1

⁴⁵ https://www.who.int/health-topics/drugs-psychoactive#tab=tab_1

⁴⁶ https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-monitoring-centre-drugs-and-drug-addiction-emcdda_en

⁴⁷ <https://www.schooleducationgateway.eu/lv/pub/latest/news/lifecomp-into-action.htm>

SECINĀJUMI

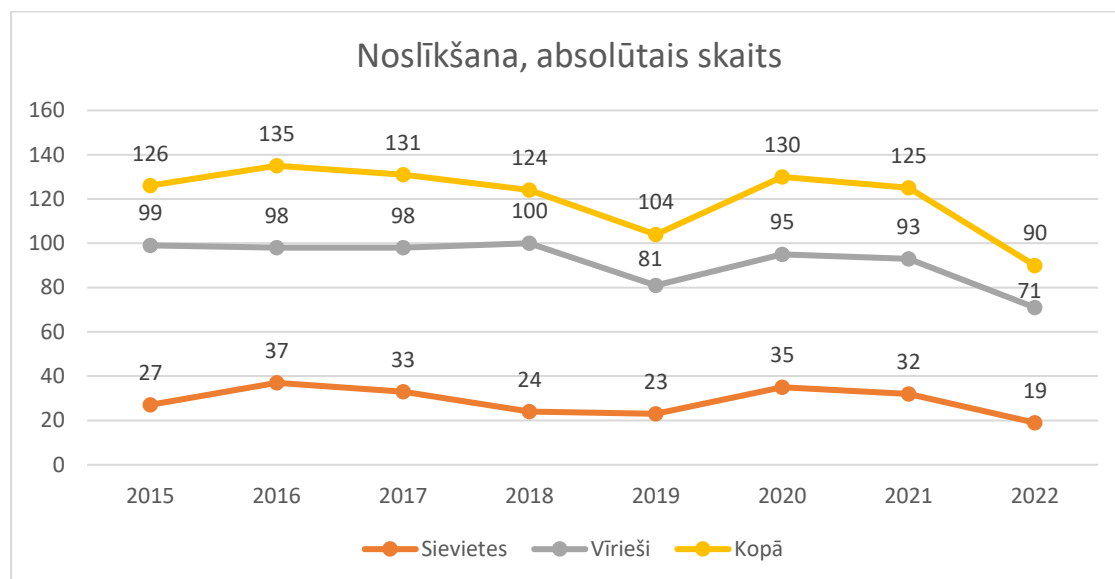
1. Lai efektīvi mazinātu mirstību no alkohola un no citiem ārējiem nāves cēloņiem, ir ieviešami pierādījumos balstīti pasākumi alkohola patēriņa mazināšanai.
2. Ar alkohola lietošanu saistītās kopējās tiešās un netiešās izmaksas būtiski pārsniedz ieņēmumus no akcīzes nodokļa alkoholiskajiem dzērieniem.
3. **Akcīzes nodokļa palielināšana alkoholiskajiem dzērieniem** ir atzīta par visefektīvāko instrumentu alkohola patēriņa mazināšanai. Pētījumā "Par alkohola lietošanu, tā radītajām sekām un profilakses ekonomiskajiem ieguvumiem Latvijā", izmantojot konservatīvus pieņēmumus, aprēķināts, ka, palielinot akcīzes nodokļa likmi par 20 % degvīnam, vīnam un alum, sagaidāmais tiešo izmaksu samazinājums gadā būtu 0,4–1,7 % no kopējām pirmsreformas tiešajām izmaksām. Akcīzes nodokļa likmei palielinoties par 30 % degvīnam un par 20 % vīnam un alum, sagaidāmais tiešo izmaksu samazinājums gadā būs 0,5–2,0 % no kopējām pirmsreformas tiešajām izmaksām.
4. **Tikpat nozīmīgs instruments alkohola patēriņa mazināšanai ir tā tirdzniecības ierobežojumi.** Paaugstinot alkohola pārdošanas minimālo vecumu no 18 līdz 20 gadiem, alkohola radītā kaitējuma valsts tiešās izmaksas ilgtermiņā varētu samazināties līdz pat 11,4 %–15,8 % salīdzinājumā ar kopējām tiešām izmaksām pirms šāda ierobežojuma ieviešanas. Savukārt alkohola mazumtirdzniecības laika ierobežojumu pastiprināšana, it īpaši vakara stundās, varētu samazināt ar alkohola lietošanu saistītos valsts tiešos izdevumus par 3,3–7,1 %.

Noslīkšana un slīkšana

W65 -W74, Y21

Mirstība no noslīkšanas un slīkšanas ilgākā laika periodā svārstījusies. Pēdējo piecu gadu laikā no noslīkšanas un slīkšanas bojā gājuši **573 cilvēki** – 6 uz 100 000 iedzīvotāju.

Avots: [Traumas, nelaimes gadījumi | Slimību profilakses un kontroles centrs \(spkc.gov.lv\)](https://spkc.gov.lv)

Riska grupas un faktori

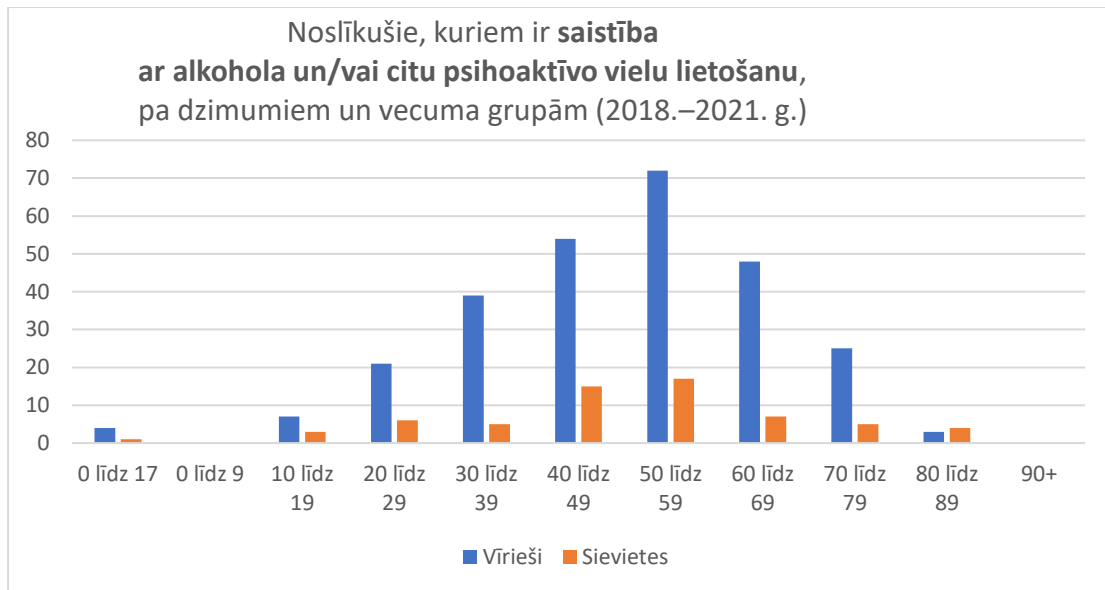
Vīriešiem noslīkšanas risks ir 3,2 reizes augstāks nekā sievietēm.

40,3 % noslīkušo ir vecumā **no 40 līdz 59 gadiem**.

35,5 % gadījumi ir notikuši **jūnijā un jūlijā**.

Visvairāk noslīkuši **upēs** (98), **dīķos** (83), **ezeros** (78), jūrā (27), grāvjos (26) un 82 gadījumos ūdenstilpnes veids **netika precizēts**. No slīkšanas baseinos bojā gājušas 6 personas – mazāk nekā kanālos (13) vai vannās (13).

Alkohola un psihoaktīvo vielu lietošana (2018.–2021. g. dati) – 68,1 % gadījumu tika konstatēta sasaiste ar alkoholu, 2,7 % gadījumu – ar psihoaktīvām vielām. Tā ir augstāka vīriešu vidū – 73 %, savukārt sieviešu vidū – 54 %.

Avots: SPKC

Der zināt

- Visvairāk noslīkušo ir Pierīgas, Rīgas un Latgales reģionā, attiecīgi 22 %, 19 % un 18 %.
- Vidēji 12,9 % no noslīkšanas gadījumiem ir notikuši periodā no decembra līdz februārim un ir attiecināmi uz zemledus makšķerēšanu un ūdenstilpņu šķērsošanu pa ledu.
- 6,4 % no visiem noslīkušajiem ir bijuši vecumā līdz 18 gadiem, no tiem 12,8 % gadījumos ir bijusi saistība ar alkohola un/vai citu psihoaktīvo vielu lietošanu (2018.–2021. g.).
- Neraugoties uz to, ka slīkšanas gadījumu augstais īpatsvars ir saistīts ar alkohola un psihoaktīvo vielu lietošanu, ziņojuma gatavošanas laikā nav saņemti ieteikumi to slīkšanas gadījumu novēršanai, kas ir saistīti ar saindēšanos.

Sistēma

Formāla, koordinēta sistēma mirstības mazināšanai no slīkšanas nepastāv. Tomēr slīkšanās jomā, salīdzinot ar citām ĀNC grupām, notiek aktīva sadarbība, kuru iniciē un uztur pilsoniskā sabiedrība, taču darbība ne vienmēr ir vērsta uz galvenajiem riskiem, kas veicina noslīkšanu.

Normatīvais ietvars reglamentē peldvietu izveidošanas, uzturēšanas kārtības un drošības prasības, kā arī kuģošanas drošību un pušu rīcību civilās aizsardzības un katastrofu pārvaldībā, novēršot cilvēka dzīvības apdraudējumu.^{48, 49, 50, 51}

Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam nosaka pasākumus sabiedrības izglītošanai par drošību uz ūdens, lai veicinātu iedzīvotāju peldēšanas prasmju apguvi un drošības pasākumu ievērošanu ūdenstilpju tuvumā, drošu vidi pie ūdenstilpēm (t. sk. pie privātiem dīkiem/ūdenstilpēm), drošu peldvietu pieejamību, kā arī esošo peldvietu drošības uzlabošanu. *Sporta politikas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam* nosaka nepieciešamību īstenot peldēšanas apmācības.

SPKC vietnē atrodama detalizēta statistika par slīkšanu, kā arī informatīvi materiāli un mācību līdzekļi par drošu peldēšanu un aktuālā informācija peldēšanas sezonai.⁵²

Par jautājumiem, kas saistīti ar noslīkšanu, atbildīgi ir: VM (VI, NMPD, SPKC, VTMEC), IeM (VUGD,VP), AiM (NBS), IZM (VISC), pašvaldības (t. sk. LPS), SM (LJA), VARAM (LVĢMC), kā arī iesaistās NVO un mediji.

Būtisku ieguldījumu slīkšanas problemātikas aktualizēšanā un risināšanā ir sniegusi Latvijas Peldēšanas federācija (LPf) sadarbībā ar biedrību "Peldi droši". Kopš 2018. gada LPf pasūtījusi sabiedrisku aptauju par peldēšanas paradumiem, publicējusi četrus gadskārtējus ziņojumus par noslīkšanas statistiku un ar to saistīto cēloņu analīzi.^{53, 54} NVO rīkojušas informatīvas kampaņas skolēniem par drošu atpūtu pie ūdens vasaras sezonā, īstenojušas vairākas konferences un diskusijas.^{55, 56}

Papildus LPf, izmantojot SIF granta projekta finansējumu, izstrādāja iniciatīvas dokumentu *Noslīkšanas novēršanas stratēģija 2020.–2024. gadam (2019.)*, kas piedāvā **strukturētus risinājumus noslīkšanas risku mazināšanai**. Tas uzskatāms par neformālo ietvaru slīkšanas novēršanai.⁵⁷

---

⁴⁸ <https://likumi.lv/ta/id/282333-civilas-aizsardzibas-un-katastrofas-parvaldisanas-likums>.

⁴⁹ <https://likumi.lv/ta/id/295404-peldvietas-izveidosanas-uzturesanas-un-udens-kvalitates-parvaldisanas-kartiba>.

⁵⁰ <https://likumi.lv/ta/id/66885-udens-apsaimniekosanas-likums>.

⁵¹ <https://likumi.lv/ta/id/280190-noteikumi-par-kugosanas-lidzeklu-satiksmi-ieksejos-udenos>.

⁵² <https://www.spkc.gov.lv/lv/nosliksana>.

⁵³ "Peldēšanas paradumi un drošība." Latvijas iedzīvotāju aptauja (SKDS 2018. g.).

⁵⁴ "Cilvēku drošība uz ūdens Latvijā. Slīkšanas un noslīkšanas statistika, infrastruktūra, normatīvais regulējums un sabiedrības paradumi" (LPF 2018. g.). "Cilvēku drošība uz ūdens Latvijā. Slīkšanas un noslīkšanas statistika" (LPF 2019., 2020., 2021. g.).

⁵⁵ "Zinām. Peldam. Droši." (2018., 2019. – 6000 izglītojamo). "Tuvojas vasara – atceries par drošību uz ūdens" (2021. – 80 000 izglītojamo tiešsaistē).

⁵⁶ Publiskā diskusija valsts pārvaldes un pašvaldību pārstāvjiem "Ko nezinām par drošību pie ūdens" (2019.), starptautiska mēroga konference "Cilvēkdrošība uz ūdens – vai stratēģija var izglābt dzīvības?".

⁵⁷ Apspriests ar IEM, IZM, LPS, Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmiju, Rīgas pašvaldības policiju, LJA, SIA "Olimpiskais Sporta centrs", SPKC, VBTAI, VISC, VUGD, VM, VARAM un VP Rīgas reģiona Patruļpolicijas pārvaldi.

Galvenie īstenotie pasākumi (ministriju viedokļi)

1. VUGD organizētas informatīvās **kampaņas “Par drošību uz ūdens”**.
2. Izstrādāta vispārējās izglītības **sporta skolotāju** profesionālās kompetences pilnveides programma “Mācīšanās lietpratībai, īstenojot mācību saturu veselības un fiziskās aktivitātes, mācību jomā – peldēšana”.
3. SPKC īstenotā sabiedrības informēšanas kampaņa par drošu atpūtu pie un uz ūdens un traumatisma profilaksi, aicinot **nelēkt uz galvas ūdenī**.⁵⁸
4. SPKC īstenotie **izglītojoši pasākumi** vispārējās izglītības iestāžu **4.–5. klašu** skolēniem par drošas peldēšanās paradumiem un piesardzības pasākumu ievērošanas nozīmi aktīvās atpūtas laikā pie ūdens.

Galvenie turpmāk īstenojamie pasākumi

Ministru kabinets apstiprināja *Sporta politikas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam*, kurās tika paredzēta programma “Drošība uz ūdens”, lai vispārējās izglītības iestādēs: 1) ieviestu peldēšanas prasmes un ūdens kompetences apmācības; 2) nodrošinātu sākumskolas audzēkņiem divu gadu peldēšanas apmācības. Tomēr 2024. gada budžetā līdzekļi IZM iesniegumam programmas uzsākšanai netika piešķirti.⁵⁹

Ekspertu tikšanās laikā (*skat. sadaļu “Ekspertu ieteikumi”*) notika sarunas par iespējamām izmaiņām rīcībā, piemēram, ka VUGD glābēju apmācību laikā apsekos iespējami vairāk peldvietu, ka VI organizēs apmācības ne tikai pašvaldību darbiniekiem, bet arī saviem inspektoriem u. c.

Pašvaldību labās prakses piemēri

JŪRMALA. Drošības uz ūdens un civilās aizsardzības pasākumu nodaļa ievieš jaunas darba metodes un inovācijas peldvietu uzraudzībai. Marķētās peldvietās tiek nodrošināta fiziska uzraudzība uz speciāliem novērošanas krēsliem, kā arī izvietotas jaunas tipveida glābšanas stacijas tiešā jūras krasta līnijas tuvumā. Iegādāti apvidus auto, kvadricikls, ūdens motocikls, SUP dēļi, glābšanas pludiņi u. c., nodrošināta augsta līmeņa apmācība glābējiem.

Civilās aizsardzības pasākumu ietvaros apsektas plūdu riskam pakļautās teritorijas un pašvaldības policija ir gatava piedalīties evakuācijas pasākumos, nodrošinot pirmās neatliekamās palīdzības sniegšanu, veikt preventīvos pasākumus, reaģēt un piedalīties seku likvidēšanas un atjaunošanas pasākumos.

BAUSKA. Peldētāpmācība nodrošināta visiem Bauskas novada izglītojamiem un pieaugušajiem.

⁵⁸ <https://www.spkc.gov.lv/lv/pargalvibas-cena-nelec>.

⁵⁹ Lai nodrošinātu peldētāpmācības Latvijas 2. un 3. klases bērniem, 2024. gadā 979 grupām būtu bijuši nepieciešami 1, 64 milj. eiro.

Ekspertu ieteikumi

Ieteikumi sagatavoti diskusijā “Vai līdz 2025. gadam uz pusi samazināsies noslīkšanas un traumu uz ūdens gadījumu skaits Latvijā?”⁶⁰

- Aicināt iedzīvotājus izvēlēties drošas peldvietas, jo visvairāk nelaimes gadījumi notiek tieši piemājas ūdenstilpēs visā valsts teritorijā (NMPD, VUGD).
- Nepieļaut, ka pieaugušie faktiski nepieskata savus bērnus, pie ūdenstilpēm lieto alkoholu, pārvietojas ar laivām, jahtām vai citu ūdens transportu bez glābšanas vestēm (VUGD, Rīgas un Jūrmalas glābšanas dienesti).
- Ekstrēmā ūdenssporta piekritējiem noteikt nepieciešamību lietot atrašanās vietas raidītāju (GPS) ierīces (glābšanas dienesti).
- Drošības aprīkojumu laivās noteikt kā obligātu gan bērniem, gan pieaugušajiem.
- Pašvaldībām nekonzentrēties tikai uz peldbaseinu pieejamību, bet domāt, kā veicināt bērniem teorētisko zināšanu apguvi, un vasarā organizēt praktiskās nodarbības atklātās ūdenstilpēs. (VISC).
- Rūpēties par glābēju profesionālo kvalitāti (Rīgas pašvaldības policija).
- Pašvaldībām nodrošināt ekspertu, glābēju un peldvietu apsaimniekotāju sadarbību, ierīkot vairāk drošības prasībām atbilstošas peldvietas pēc būtības, ne tikai formāli.
- Panākt, ka visas institūcijas, kas ikdienā strādā ar cilvēkdrošību uz ūdens saistītā jomā, vairāk sadarbotos esošo resursu ietvarā.
- Mērķtiecīga un koordinēta sadarbība starp daudzām iesaistītajām pusēm, kopīgas informatīvās kampaņas un reāla darbība, apmācot bērnus peldēt. Vienlaikus domāt arī par izmaiņām normatīvajos regulējumos (LPF).
- Izstrādāt vienotu statistiku par gadījumiem, kur nāves iemesls ir noslīkšana (VUGD).
- Rast finansējumu darba grupas izveidei, kas iniciētu un koordinētu vienotu darbu izpildi.

Ekspertu tikšanās laikā tika panākta neformāla vienošanās, ka: a) VUGD glābēji apmācību laikā apsekos iespējami vairāk peldvietu; b) VI organizēs apmācības ne tikai pašvaldību darbiniekiem, bet arī saviem inspektoriem u. c.

Skat. <https://peldet.lv/eksperti-lai-mazinatu-noslikuso-statistiku-jastrada-kopasoso-resursu-ietvara/>

---

⁶⁰ 2023. g. 18. maijā biedrība “Peldēt droši” un Latvijas Peldēšanas federācija sadarbībā ar VI, kā arī piedaloties VK, AiM, IZM, VUGD, NMPD, SPKC, VISC, LJA, Rīgas pašvaldības policijas Drošības uz ūdens un civilās aizsardzības pārvaldei, Jūrmalas pašvaldības policijai, LPS, VIF, rīkoja diskusiju.

Pašvaldības iesaka

- Ar Pašvaldības policijas rīcībā esošiem motorizētiem peldlīdzekļiem patrulēt pa to teritorijā esošajiem ūdeņiem, lai kontrolētu glābšanas vestu izmantošanas kārtības ievērošanu uz ūdens.
- Pašvaldības policijai patrulēšanas laikā pievērst uzmanību personām, kuras atrodas uz ūdenskrātuvēm ledus laikā, kad tas ir aizliegts ar pašvaldības izpilddirektora rīkojumu.
- Pašvaldības policijai izglītības iestādēs veikt pārrunas ar bērniem par drošību uz ceļa, ūdenī, par ugunsdrošību.
- Peldvietu labiekārtošana un glābēju nodrošināšana peldsezonas laikā no 15. maija līdz 15. septembrim.
- Brīdinājuma zīmju izvietošana par bīstamību atrasties uz ledus.
- Pašvaldības policijas uzraudzība pār publiskajām peldvietām peldsezonas laikā, lai nodrošinātu drošību uz ūdens un sabiedrisko kārtību.
- Peldētāpmācības un drošības uz ūdens apmācības dažāda vecuma bērniem un jauniešiem.
- Regulāra peldvietu atbilstības izvērtēšana un infrastruktūras uzlabošana.
- Informatīvu norāžu izvietošana peldvietās ar rīcības pasākumiem slīkšanas gadījumā.

Ārvalstu pieredze

Pasaules Veselības organizācija sagatavo vadlīnijas slīkšanas mazināšanai, apkopo datus par to, kā arī kopš 2021. gada koordinē informācijas kampaņas saistībā ar Pasaules noslīkšanas novēršanas dienu (25. jūlijs).

Starptautiskā Dzīvības Glābšanas federācija apvieno nacionālās ūdens glābšanas organizācijas. Tā veicina pieredzes apmaiņu starp ūdens glābējiem un veicina slīkšanas novēršanas prakses attīstīšanu pasaulē.

ANO Bērnu fonds (UNICEF) horizontālajā darbā ar riska mazināšanu bērniem pievērš uzmanību noslīkšanas mazināšanai.

Gandrīz katrā ES dalībvalstī ir publiska vai privāta organizācija, kas nodarbojas ar slīkšanas novēršanu.

Citas valstis, lai praksē sekmētu slīkšanas novēršanu, īsteno šādas darbības:

- Pirmsskolas vecuma bērnu iestāžu pārvietošana prom no ūdenstilpēm.
- Ūdenstilpju norobežošana un labiekārtošana riskam pakļautās vietās.
- Bērnu peldētprasmes un drošības pie/uz ūdens apmācība.
- Katastrofu vadības programmas un investīcijas, kas saistītas ar plūdu riskiem.
- Sabiedrības izglītošana drošā glābšanā un pirmās palīdzības sniegšanā slīkšanas gadījumā.
- Drošas laivošanas un kuģošanas regulējuma izstrāde un ieviešana.
- Nacionālo ūdens drošības stratēģiju izstrāde un ieviešana.
- Stratēģiska komunikācija ar sabiedrību par slīkšanas jautājumiem.

- Pētniecības un datu ieguves koncentrēšana uz problēmas izpratni.

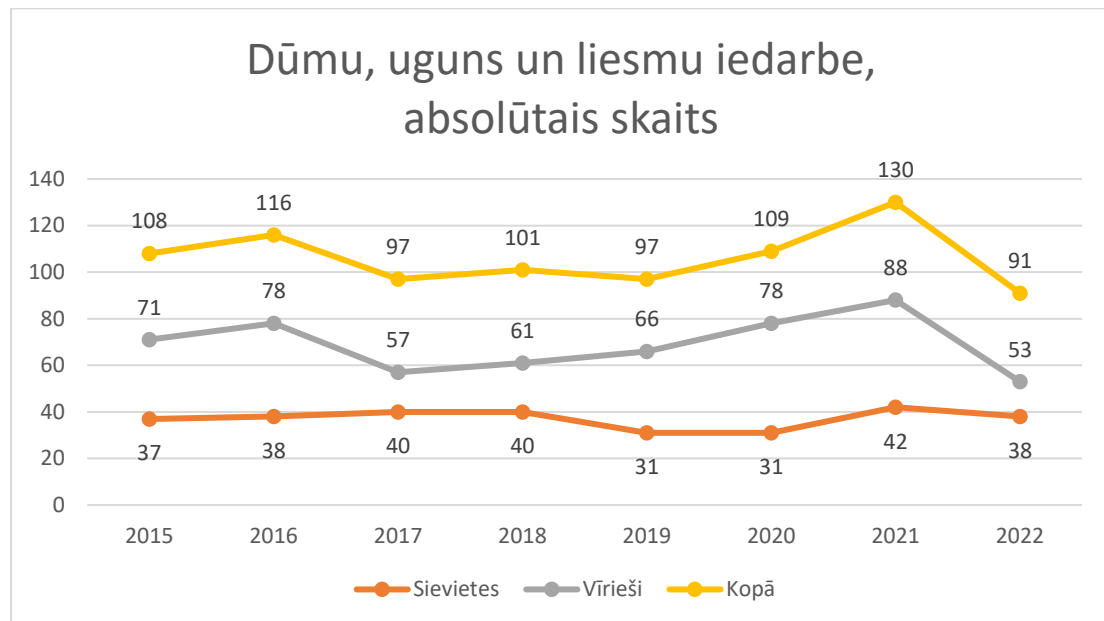
SECINĀJUMI

1. Noslīkšanas un slīkšanas gadījumu augstais īpatsvars ir saistīts ar **alkohola un psihoaktīvo vielu lietošanu**, tāpēc akcents ir liekams uz atkarību profilaksi un kaitīgo ieradumu mazināšanu, psihisko veselību, kā arī riskantas uzvedības pie ūdenstilpēm novēršanu.
2. Nav konstatēts, ka stratēģiskā komunikācija par noslīkšanu un slīkšanu ņemtu vērā augsto **vīriešu** īpatsvaru starp šādiem nāves gadījumiem.
3. Nepilnību novēršana esošajos datos attiecībā uz noslīkšanu un slīkšanu, papildinot tos ar datiem par citām veselības blaknēm un citiem faktoriem, palīdzētu labāk saprast, kas varēja novest pie noslīkšanas.
4. Augsts noslīkušo skaits ir dīķos un citās mākslīgajās ūdenstilpēs, no kurām vismaz puse atrodas privātīpašumos, tāpēc svarīgi, lai attiecīgie īpašumi būtu pieejami glābējiem.
5. Visiem bērniem Latvijā nav vienādas iespējas apgūt peldētprasmes un drošības uz ūdens prasmes, jo nav piešķirts finansējums IZM plānotās programmas "Drošība uz ūdens" uzsākšanai 2. un 3.klases bērniem.
6. Pozitīvi vērtējamās NVO (LPf un "Peldēt droši") iniciatīvas statistikas apkopošanā, komunikācijā par drošu peldēšanu un slīkšanas novēršanu, ekspertu diskusiju rīkošanā un stratēģijas ietvara sagatavošanā.
7. Ekspertu diskusijas, kas īstenotas slīkšanas jomā, ir labā prakse, kura turpināma. Šāda koordinācija īstenojama kā izmēģinājumprojekts sadarbībai arī citās ĀNC jomās.

Dūmu, uguns un liesmu iedarbe X00 -X09, Y26

No dūmiem, uguns un liesmu iedarbes piecu gadu laikā **gājuši bojā 528** cilvēki – 5,6 uz 100 000 iedzīvotājiem.

Avots: [Traumas, nelaimes gadījumi | Slimību profilakses un kontroles centrs \(spkc.gov.lv\)](https://spkc.gov.lv)

Riska grupas un faktori

Vīrieši: 64 % no mirušajiem šajā grupā ir vīrieši.

50+ gadu vecums: 61 % no mirušajiem ir vecuma grupā 50–79 gadi.

Alkohola un psihoaktīvo vielu lietošana: tā konstatēta 63 % gadījumu.

Apkures sezona: periodā no novembra līdz aprīlim mirstība ir 70 % no gada rādītāja.

Visvairāk mirušo – decembrī (15 %) un janvārī (14 %).

Der zināt

- 81 % ievainojumus ir guvuši mājās.
- Pēc ugunsdzēsēju glābēju novērojumiem dzīvojamā sektorā 61 % gadījumu ugunsgrēku iemesls ir neuzmanīga rīcība ar uguni.
- Otrs biežākais ugunsgrēku iemesls – nepareiza elektroierīču lietošana vai īssavienojums, kas izraisījis 20,8 % ugunsgrēku dzīvojamās mājās, bet 13,2 % ugunsgrēku izcēlušies bojātu apkures ierīču vai to nepareizas lietošanas dēļ.

Sistēma

Glābšanā no dūmiem, uguns un liesmu iedarbes visvairāk ir iesaistītas IeM (VUGD, IC), pašvaldības (LPS), NVO Latvijas Brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrību apvienība, ~50 brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrības, IZM (izglītības iestādes).

Jomu regulē likumi un noteikumi ugunsdrošības un civilās aizsardzības jomā.⁶¹ Plāni tās mazināšanai iekļauti VUGD un IEM stratēģijās^{62, 63}. 2019. gadā izstrādātais konceptuālais ziņojums "Par valsts politiku ugunsdrošības jomā"⁶⁴ nosaka šādas prioritārās darbības jomas:

- valsts ugunsdrošības uzraudzības pilnveidošana;
- prevencijas pasākumu pilnveidošana;
- brīvprātīgo ugunsdzēsēju organizāciju un pašvaldību ugunsdzēsības dienestu attīstība;
- ugunsdrošības pakalpojumu sniegšanas jomas regulēšana.

Ugunsdrošība saistīta ar smēķēšanas un alkohola lietošanas ierobežošanu, kā arī drošu ēku infrastruktūru.

Informatīvi materiāli un mācību materiāli pieejami
(<https://www.vuqd.gov.lv/lv/brosuras-un-bukleti>)

Galvenie īstenotie pasākumi

1. Ugunsdrošības **pārbaudes dzīvojamās mājās**, tostarp kontrolējot autonomo ugunsgrēka detektoru uzstādīšanu (2022. gadā - 1431 pārbaude; 2023. gadā 1765 pārbaudes).
2. Sagatavoti priekšlikumi **brīvprātīgo ugunsdzēsēju** organizāciju un **pašvaldību ugunsdzēsības dienestu** attīstībai.
3. Cilvēkiem trūcīgās vai **maznodrošinātās mājāsaimniecībās** sniegtas **konsultācijas** un atsevišķos gadījumos **izdalīti dūmu detektori**, ja iespējams, uzstādīti dūmu detektori.
4. Pilnveidota vienotā ārkārtas palīdzības izsaukuma numura „112” darbība.

⁶¹ <https://likumi.lv/ta/id/282333-civilas-aizsardzibas-un-katastrofas-parvaldisanas-likums>.

⁶² <https://www.vugd.gov.lv/lv/media/7263/download?attachment>.

⁶³ <https://www.iem.gov.lv/lv/media/9988/download?attachment>.

⁶⁴ <https://likumi.lv/ta/id/304174-par-konceptualo-zinojumu-par-valsts-politiku-ugunsdroshibas-joma>

5. VUGD organizētas **informatīvās kampaņas**: “Nedezini savu zemi”, “Ugunsdrošība apkures sezonā”, “Ugunsdrošībā mājoklī”, “Senioru drošības mēnesis” (kuru ietvaros par ugunsdrošību un rīcību ārkārtas gadījumos izglītoti ap 141 430 iedzīvotāju), kā arī tīmekļvietnē pieejami materiāli par drošību vispār, t. sk. ugunsdrošību.

Galvenie turpmāk īstenojamie pasākumi

VUGD darbības stratēģija 2023.–2027. gadam paredz ugunsgrēkos bojāgājušo skaitu samazināt no 3,9 cilvēkiem 2023. gadā līdz 3,1 cilvēkiem 2027. gadā uz 100 000 iedzīvotāju.

1. Tiks izveidota informācijas sistēma “**Vienotā ugunsdrošības un civilās aizsardzības platforma**” ārējo un iekšējo procesu digitalizācijai. Tā nodrošinās VUGD ar mūsdienu tehniskajiem, plānošanas un komunikācijas rīkiem.
2. Tiks izveidotas **piecas stacionārās un pārvietojamās drošības klases** sabiedrības zināšanu, prasmju un attieksmju kopuma veidošanai par ugunsdrošību un civilo aizsardzību.
3. Tiks izstrādāts jauns **profesijas standarts brīvprātīgajiem ugunsdzēsējiem**, kā arī paredzēta jaunu tiesību aktu izstrāde par ugunsdrošību un ugunsdzēsību.

Pašvaldību labās prakses piemēri

Pašvaldības ugunsdrošības jomā sniedz ļoti daudzveidīgu informāciju par savu praksi.

BALVI

Balvu novada Sociālās pārvaldes darbinieks nozīmēts kā kontaktpersona, lai saņemtu VUGD konsultāciju un dūmu detektoru.

BAUSKA

Dūmu detektoru iegāde, dūmvadu tīrīšana pašvaldības īpašumos.

DAUGAVPILS

Ugunsgrēka atklāšanas un trauksmes signalizācijas uzstādīšana pirmsskolas izglītības iestādēs.

DOBELE

Bezmaksas tālrunis – darba laiks 24/7.

JELGAVA

Pašvaldības policijas organizēta objektu apsekošana, neatbilstību gadījumā tiek ziņots VUGD.

Nodarbības izglītības iestādēs par neuzmanīgu rīcību ar uguni, ugunsgrēka rašanās cēloņiem, par drošu dzīvesvidi.

LIMBAŽI

Pašvaldības policijas apsekojumi.

MADONA

Sociālais dienests kopā ar VUGD dienesta speciālistiem mājokļos, kur nav dūmu detektoru, tos uzstāda un, ja ir noticis ugunsgrēks, nodedzis mājoklis, tad dienests sniedz finansiālu atbalstu.

MĀRUPE

Iestāžu aprīkošana ar ugunsdrošības signalizācijas, balss izziņošanas iekārtām, hidrantiem, ugunsdzēsības krāniem, zibensnovedējiem, to apkope. Ar saistošajiem noteikumiem ierobežota ugunsgrēku kuršana, kūlas dedzināšana.

OLAINE

Periodiskas informatīvās kampaņas pašvaldības informācijas kanālos, balstoties uz VUGD sagatavotajiem materiāliem.

TALSI

Informācija par kūlas jeb pērnās zāles ugunsgrēkiem, vēršot uzmanību uz to, ka šie ugunsgrēki var būt ļoti bīstami gan pašām personām, gan īpašumiem, kā arī citām dzīvām būtnēm.

TUKUMS

Mācību trauksmes izglītības iestādēs (ar piedūmojumu vai bez tā).

VALMIERA

Izveidota Nekustamā īpašuma apsaimniekošanas pārvaldes struktūrvienība "Civilās aizsardzības un ugunsdzēsības dienests", kura uztur gatavībā ugunsdzēsības un glābšanas tehniku, veic ugunsdzēsības un glābšanas darbus, kā arī apzina ugunsdrošības stāvokli novada pašvaldībās un iespējamajos apdraudējumus.

Nodrošināta sadarbība ar novada brīvprātīgo ugunsdzēsēju komandām.

Dūmu detektori dalīti Valmieras trūcīgām un maznodrošinātām māsaimniecībām.

Ārvalstu pieredze

Pasaules Veselības organizācija publicē informāciju par apdegumu jautājumiem⁶⁵. Tā veido apdegumu reģistru un ir izstrādājusi plānu apdegumu novēršanai un aprūpei.⁶⁶

Profilakses stratēģijās tiek risināti jautājumi par specifisku apdegumu radītu traumu mazināšanu, kopienu apmācības pirmās palīdzības sniegšanā un iedzīvotāju izglītošanu.

Ārvalstu prakse apliecina, ka mājās ugunsgrēkos bojāgājušo skaitu var samazināt, veicot sabiedrības izglītošanu par šādiem jautājumiem:

- kā novērst ugunsgrēkus un izvairīties no nopietnām traumām vai nāves ugunsgrēka gadījumā;
- kā pareizi uzstādīt, pārbaudīt un uzturēt dūmu detektorus;
- kā pareizi lietot elektroierīces;
- evakuācijas plānu izstrāde un praktizēšana, izstrādājot noteikumus, kas jāievēro ražotājiem, lai padarītu mājas izstrādājumus ugunsdrošākus;
- pievēršanās to grupu vajadzībām, kurām ir augsts ugunsgrēka ievainojumu un nāves risks, jo īpaši gados vecākiem cilvēkiem, personām ar invaliditāti un nabadzīgajiem;
- ugunsdrošības risku kartēšana pašvaldībās (un pilsētās).

⁶⁵ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/burns>.

⁶⁶ <https://www.who.int/publications/i/item/9789241596299>.

Pašvaldību ieteikumi

- Regulāra cilvēku informēšana un izglītošana par ugunsdrošības prasību ievērošanu savos mājokļos un darbavietās.
- Sabiedrības apmācības par rīcību ugunsgrēka gadījumā.
- Pastiprināta kontrole par uguns aizsardzības sistēmu izmantošanu mājāsaimniecībās, tai skaitā dūmu detektoru esību.
- Ēku renovācijas laikā uzstādīt vai modernizēt ugunsdrošības sistēmas pašvaldību ēkās (jo īpaši izglītības iestādēs).

SECINĀJUMI

Skaidri novērojama apkures sezonas ietekme.

Vismaz trešo daļu ugunsgrēku mājokļos var novērst, ja tiek ievērota ugunsdrošība:

1. Lai gan VUGD un pašvaldības turpina nodrošināt regulāru un biežu komunikāciju par ugunsdrošību, pastiprināti pievēršama uzmanību vīriešu paradumiem pēc 50 gadu vecuma sasniegšanas.
2. Straujš elektrības cenu un pārvades tarifu pieaugums, kā arī izmaiņas, kuras izriet no pārejas uz citiem energoresursiem un to iekārtām, ietekmē cilvēku izvēles. Lai šīs izvēles būtu drošas, apsverama sadarbība starp iesaistījām pusēm (KEM, EM, LM, IEM, VUGD), lai nodrošinātu iedzīvotāju pirktspējai piemērotu enerģētikas politiku.
3. Konsultācijas par labākajiem risinājumiem saistībā ar materiālu lietošanu, elektroierīču piemērotību konkrētā mājokļa jaudai u. tml. mazinātu riskus attiecībā uz iedzīvotāju lēmumiem, mainot energoiekārtas.
4. Ugunsdzēsības aprīkojums strauji nolietojas, iespējams aprīkojuma un tehnikas trūkums ne tikai brīvprātīgajām ugunsdzēsēju vienībām, bet arī VUGD.

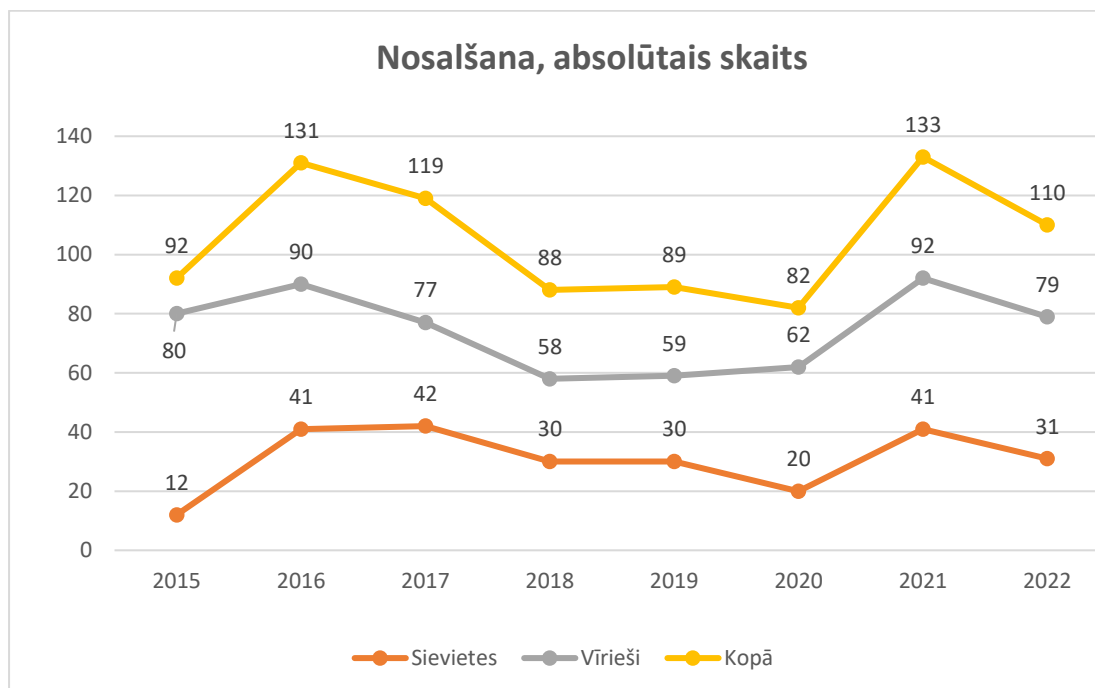

Nosalšana

X31

Kopā laikposmā no 2018.–2022. g. nosaluši **502 cilvēki** – 5 uz 100 000 iedzīvotājiem.

Avots: [Traumas, nelaimes gadījumi | Slimību profilakses un kontroles centrs \(spkc.gov.lv\)](https://spkc.gov.lv)

Riska grupas un faktori

Vīrieši: nosalst trīs reizes biežāk nekā sievietes

Vecums : 82 % ir vecumā no 40–79 g.

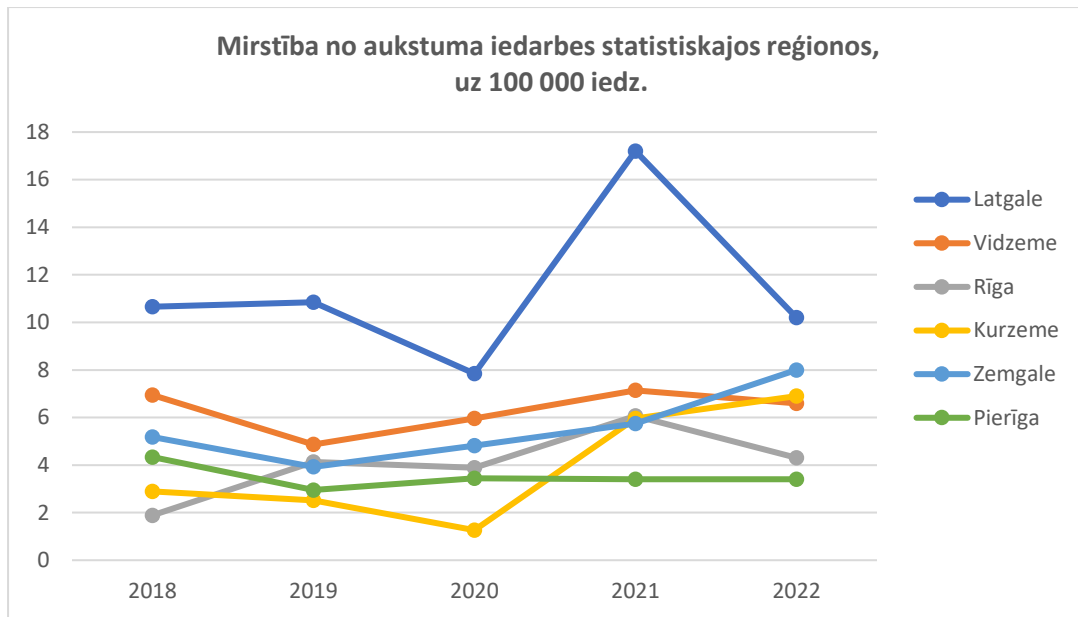
Ievainojuma gūšanas vieta: 28,3 % mājās vai piemājas teritorijās , **71 % citā vietā – uz ielas vai nezināmā vietā.**

Nāve biežāk **iestājas** stacionāros (134 personām) nekā mājās (76 personām), bet **286** gadījumos **iestājas citur.**

Alkohols: no nosalušajiem laika posmā no 2018.–2021. gadam (63 % vīriešiem, 54 % sievietēm) ir novērota saistība ar alkohola lietošanu. 30 % (119 cilvēki) no tiem gāja bojā Latgalē un 25 % (99 cilvēki) Rīgā.

Latgalē nosalst lielākais īpatsvars cilvēku.

Citi iemesli: 40 % gadījumu NAV novērota saistība ar alkoholu.

Avots: SPKC

Der zināt

- Akadēmiskajā literatūrā nosalšanu saista galvenokārt ar 1) bezpajumtniecību, 2) psihisko veselību, 3) atkarībām, 4) cilvēka vecumu. Nosalšana arī saistīta ar katastrofām civilās aizsardzības izpratnē. Bezpajumtniecību saista ar nabadzību, krīzes situācijām, t. sk. mājokļu nepieejamību un pārvietošanos (migrācija), u. c.⁶⁷
- NMPD⁶⁸ novēro, ka biežākie iemesli, kuru dēļ tiek gūta ķermeņa atdzišana, ir:
  - nepiemērots apģērbs;
  - ielūšana ledū/ūdenī;
  - aizmigšana uz ielas alkohola reibumā;
  - seniori, kuri ir pakrituši un nespēj paši saviem spēkiem piecelties.
- Alkohola lietošana palielina nosalšanas risku. Alkohola ietekmē paplašinās ādas asinsvadi, mazinās drebuļu aizsargmehānisms un cietušais nespēj adekvāti uztvert apkārtni un notiekošo.
- Hipotermijas attīstību var veicināt arī dažādas saslimšanas – cukura diabēts, centrālās nervu sistēmas bojājumi, traumas u. c.
- Zema ķermeņa temperatūra negatīvi ietekmē smadzeņu darbību un cilvēks var nejust hipotermijas iestāšanos.

⁶⁷ Solving Homelessness from a Complex Systems Perspective: Insights for Prevention Responses Annual Review of Public Health Vol. 40:465-486 (Volume publication date April 2019) <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-publhealth-040617-013553>.

⁶⁸ <https://www.nmpd.gov.lv/lv/kermena-atdzisana> (Atjaunināts: 25.11.2023.).

Sistēma

NAV izveidota sistēma, kas specifiski vērsta uz mirstības mazināšanu no nosalšanas visā Latvijas teritorijā.

Daļa no riska faktoriem padziļināti analizēti saistībā ar citām ANC mazināšanas sistēmām, tostarp:

- **psihiskā veselība** – pie **tīša paškaitējuma**;
- **atkarības** – pie saindēšanās, t. sk. **ar alkoholu**;
- **seniori**, kuri ir pakrituši un nespēj piecelties, – **pie kritieniem**;
- **ielūšana ledū/ūdenī** – pie **slīkšanas un noslīkšanas**.

Tāpēc te aprakstīta nosacītā sistēma, kas koncentrēta uz daļēju vai pilnīgu **mājokļa neesību** jeb bezpajumtniecību. Tā saistīta ne tikai ar vecumā piedzīvotajiem kritumiem, psihisko veselību un atkarībām, bet arī ar nabadzību un sociālo atstumtību (diskrimināciju), krīzes situācijām un pārvietošanos (migrāciju).⁶⁹

CSP ziņo, ka par bezpajumtnieku reālo skaitu nav precīzas statistikas.⁷⁰
Tāpat nav pilnīgas informācijas par cilvēkiem, kuri nonākuši bezpalīdzīgā stāvoklī.

Pašvaldību likums nosaka, ka pašvaldības sniedz atbalstu sociālo problēmu risināšanā, **palīdzību mājokļa jautājumos**, nodrošina **atskurbināšanas** pakalpojumu pieejamību. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums nosaka, ka pašvaldības nodrošina pakalpojumus un palīdzību, t. sk. pamatvajadzību nodrošināšanai (tostarp patversmes cilvēkiem bez dzīvesvietas vai krīzes situācijās nonākušajiem).

Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņēs 2021.-2027. gadam skaidrots, ka bezpajumtniekiem svarīga piekļuve labas kvalitātes sociālajam mājoklim vai palīdzība mājokļa nodrošināšanā, kā arī savlaicīga pieeja tiesību un pienākumu aizstāvībai. *Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām* ietvaros tiek nodrošināta pārtika un cits materiāls atbalsts dažādām grupām, kuras varētu būt pakļautas nosalšanas riskam. Norādīts, ka sociālajiem darbiniekiem, kas strādā ar bezpajumtniekiem, nepieciešams papildu finansiālais atbalsts.

Biedrība “Latvijas Samariešu apvienība” sadarbībā ar Rīgu, Liepāju un Valmieru īstenoja Bezpajumtniecības novēršanas pakalpojuma *Mājoklis vispirms izmēģinājuma projektu* SIF ES projekta “Dažādības vadības” ietvaros. Izvērtējumā biedrība sniedz **detalizētus priekšlikumus un rekomendācijas** atbalsta pasākumu sniegšanas uzlabošanai.⁷¹

⁶⁹ Solving Homelessness from a Complex Systems Perspective: Insights for Prevention Responses Annual Review of Public Health Vol. 40:465-486 (Volume publication date April 2019). <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-publhealth-040617-013553> (2019)

⁷⁰ <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/labklajibas-un-vienlidzibas-raditaji/sociala-ieklausanas/sociala-ieklausanas-riska-grupa-bezpajumtnieki>.

⁷¹ <https://www.sif.gov.lv/lv/jaunums/majoklis-vispirms-pakalpojuma-izmeginajumprojekts-uzrada-daudzsolusus-rezultatus-bezpajumtniecibas-noversanai-latvija>.

Iesaistītās puses bezpajumtniecības jomā: Pašvaldības (sociālo problēmu risināšana, atskurbtuves un naktspatversmes, pašvaldības policiju patruļas, sociālo dienestu pakalpojumi), LM (sociālie un nodarbinātības pakalpojumi), EM (mājokļu politika), VM (atkarību profilakse, veselības aprūpes pakalpojumi), NVO, uzņēmēji (īsteno pakalpojumus), IZM (mūžizglītības programmas un preventīvās programmas), medicīnas iestādes, zinātnieki, speciālisti, mediji, KM (SIF – dažādības vadības projekti), CSP (dati).

Galvenie īstenotie pasākumi

1. **Pašvaldības policija** patrolējot identificē cilvēkus, kuriem ir hipotermijas pazīmes.
2. **NMPD** personas ar hipotermijas pazīmēm nogādā uz veselības aprūpes iestādēm vai
3. Pašvaldības policisti cilvēkus nogādā uz **naktspatversmēm, atskurbtuvēm vai mājām**.

Galvenie turpmāk īstenojamie pasākumi

No 2024. gada 1. janvāra **atskurbināšanas** pakalpojuma pieejamība tiek nodrošināta visās pašvaldībās.⁷² Ņemot vērā, ka šī ir jauna autonomā funkcija, Latvijas Pašvaldību savienība norādījusi, ka funkcijas īstenošanai nepieciešams ne mazāk kā 0,3 % no akcīzes nodokļa ieņēmumiem.

Pašvaldību labās prakses piemēri

Lai mazinātu nosalšanas risku, pašvaldību policijas veic patruļas, īpaši ap nelegālajām alkohola tirdzniecības vietām. Tās aicina iedzīvotājus sazināties par cilvēkiem, kuriem draud nosalšanas risks. Konstatējot personu bezpalīdzīgā stāvoklī, pašvaldības veic darbības, lai novērstu draudus personu veselībai un dzīvībai. Pašvaldības policija nešķiro, vai persona, kurai ir konstatējams apdraudējums, atrodas publiskā vietā vai privātīpašumā (gan iekštelpā, gan ārtelpā), jo primāri nepieciešams novērst apdraudējumu. NMPD cilvēkus ar hipotermijas pazīmēm nogādā uz **veselības aprūpes iestādēm** vai pašvaldības policisti cilvēkus nogādā uz **naktspatversmēm** vai **atskurbtuvēm**.

Ārvalstu pieredze

Eiropas Savienībā bezpajumtniecību skata nodarbinātības, sociālu lietu un iekļaušanas politiku ietvaros. Eiropas Sociālo tiesību pīlārs nosaka, ka personai nepieciešams nodrošināt mājokli, īpaši sociāli neaizsargātām personām un bezpajumtniekiem, un tas ir viens no 20 pamatprincipiem.⁷³

---

⁷² 4. panta pirmās daļas 21. punktā viena no pašvaldībām noteiktajām autonomajām funkcijām ir nodrošināt atskurbšanas pakalpojumu pieejamību.

⁷³ Eiropas Parlamenta, Padomes un Komisijas 2017. gada 17. novembrī kopīgi parakstītais.

Eiropa Parlamenta pasūtītais pētījums *Bezpajumtniecība Eiropas Savienībā* (EP, 2023)⁷⁴ norāda uz nepieciešamību pāriet no pieejas, kurā bezpajumtniecība tiek uzskatīta kā indivīda disfunkcija, uz sistemātisku pieeju. Mērķis – novērst bezpajumtniecību vai, ja tā ir iestājusies, pēc iespējas agrāk to pārtraukt, nodrošinot drošu mājokli par pieņemamu cenu. Šādi tiktu samazinātas izmaksas par ārkārtas izmitināšanu (patversmēs), mazināta traumu iespējamība un no tām izrietošas psihiskās veselības problēmas. Eiropas Bezpajumtniecības novērošanas centrs ir Eiropas Komisijas finansiāli atbalstīta Eiropas pētnieku komanda, kas veic starptautiskus pētījumus par bezpajumtniecību un mājokļu atstumtību. Tā publicē pētījumus *European Journal of Homelessness* un organizē konferences (nākamā – Budapeštā 2024. g. septembrī).

FEANTSA ir Eiropas Nacionālo organizāciju federācija, kas darbojas bezpajumtniecības jomā. Starp biedriem ir gandrīz visas ES dalībvalstis, izņemot Latviju, Poliju un Horvātiju.

Avots: FEANTSA dalībvalstu karte

Vairākas ES valstis, Austrālija un Kanāda, ASV pavalstis veido politiku bezpajumtniecības jomā⁷⁵.

Pašvaldības iesaka

- Sabiedrības informēšana un izglītošana jautājumos par bezpajumtniecību, sniedzot padomus, ko darīt situācijās, ja saskaras ar cilvēkiem, kuriem ir nepieciešama palīdzība aukstā laikā.
- Mērķauditorijas informēšana par nakts patversmēm.
- Sabiedrības informēšana par nepieciešamību ziedot siltu apģērbu un siltus apavus nakts patversmju klientiem.

⁷⁴ Homelessness in the European Union (2023).

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/755915/IPOL_STU\(2023\)755915_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/755915/IPOL_STU(2023)755915_EN.pdf)

⁷⁵ <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-publhealth-040617-013553> (2019.).

Dažādas puses par bezpajumtniecību

- **Tiesībsargs** iesaka: 1) multidisciplināru visu iesaistīto institūciju saskaņotu darbību un koordināciju (sociālie dienesti, pašvaldības, nevalstiskās organizācijas, valsts iestādes), tādā veidā veicinot pašas personas vēlmi līdzdarboties savas sociālās situācijas uzlabošanai; 2) jaunu sociālo mājokļu celtniecību, primāri personām, kas atrodas “dzīvokļu rindās”; 3) nabadzības samazināšanas pasākumu īstenošanu; 4) zemas maksas mājokļu īres fonda nodrošināšanu mazāk aizsargātajām personu grupām.⁷⁶
- **Samariešu apvienība** iesaka: izveidot bezpajumtniecības apstādīšanas politiku, nodrošināt mājokļu pieejamību, mērķētus sociālos un veselības pakalpojumus un atbalsta tīkla izveidi atbilstoši **Bezpajumtniecības novēršanas pakalpojuma Mājoklis vispirms izmēģinājumu projekta īstenošanas rezultātu Noslēguma ziņojumā** piedāvātajiem risinājumiem.⁷⁷

SECINĀJUMI

1. Risinot problēmas psihiskās veselības, saindēšanās ar alkoholu un citām vielām, kā arī slīkšanas (ielūšanas ledū) jomā, daļēji mazināsies arī nosalšanas riski.
2. Tūlītējas situācijas novēršanai atskurbtuves un naktspatversmes turpina būt nepieciešami pagaidu risinājumi. Pašvaldības uzskata, ka tām nepietiek finansējuma atskurbtuvju darbības nodrošināšanai.
3. Bezpajumtniecība ir problēma arī Latvijā. Bezpajumtniecības izmēģinājumu projektā sniegtie priekšlikumi būtu izvērtējami, lai mazinātu mirstību no nosalšanas un citiem ārējiem nāves cēloņiem⁷⁸.
4. Nosalšana ir arī risks gados vecākiem cilvēkiem, kuriem ir savs mājoklis, te nepieciešami mērķtiecīgi risinājumi.

---

⁷⁶ Bezpajumtniecība Latvijā (Tiesībsargs 2019) https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/migrate_2022/content/bezpajumtnieciba_latvija_petijums_2019_1594305394.pdf.

⁷⁷ <https://www.sif.gov.lv/lv/media/5745/download?attachment>.

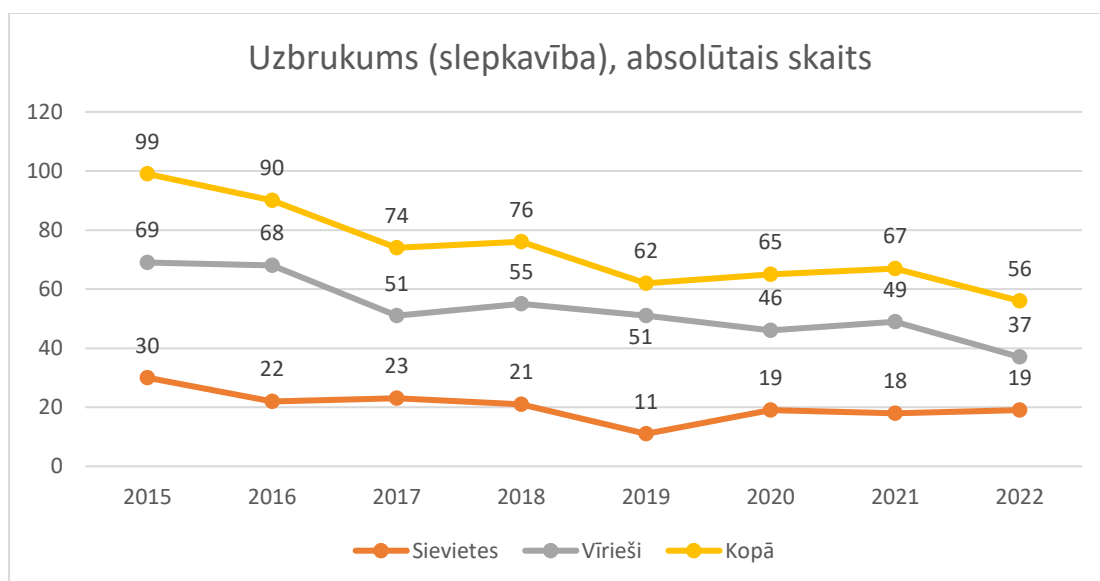
⁷⁸ <https://www.sif.gov.lv/lv/jaunums/majoklis-vispirms-pakalpojuma-izmeginajumu-projekts-uzrada-daudzosolosus-rezultatus-bezpajumtniecibas-noversanai-latvija>.

Vardarbība (uzbrukums) X85-Y09

Mirstība no uzbrukumiem jeb slepkavībām samazinās.

Piecu gadu periodā no vardarbības gājuši bojā **326** cilvēki. 2022. gadā tika noslepkavoti **56** cilvēki.

Avots: [Traumas, nelaimes gadījumi | Slimību profilakses un kontroles centrs \(spkc.gov.lv\)](https://spkc.gov.lv)

Riska grupas un faktori

Vīrieši: vīriešu mirstība no uzbrukumiem ir 3 reizes augstāka nekā sievietēm.

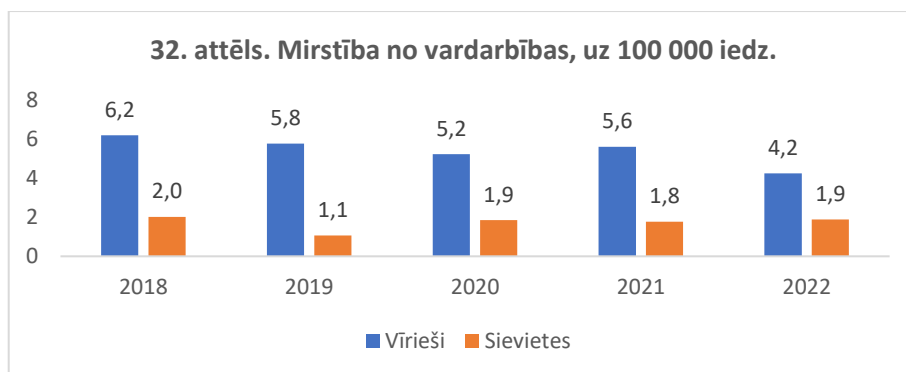
Vecums: 40–49 un 50–59 gadi.

Alkohols: 74 % nāves gadījumu no vardarbības bija saistīti ar alkohola lietošanu (2018.–2021.).

Mājas: Visbiežāk nāvējošais uzbrukums noticis **mājās (69 %)**, uz ielas vai ceļa (9 %), 12 % gadījumu uzbrukuma vieta nav zināma.

Latgales iedzīvotāji – uz 100 000 iedzīvotāju tā pārsniedz Latvijas vidējo rādītāju par 86 %.

Nedēļas nogales: Letālie vardarbības gadījumi biežāk reģistrēti piektdienās, sestdienās un svētdienās.

Avots: SPKC

Der zināt

- Biežākie nāvi izraisījušie vardarbības veidi ir uzbrukums ar asu priekšmetu (42 %), uzbrukums, lietojot fizisku spēku (26 %).
- Ik gadu (pārskata periodā) starp noslepkavotajiem ir arī 1–2 bērni (izņemot 2018. gadu).
- Saeimas aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas 2023. g. 3. maija sēdē Valsts policijas priekšnieks A. Ruks informēja, ka 2022. gadā “reģistrēti ap 9000 konflikti ģimenē, jebkurš gadījums ir potenciāls risks, tā arī nav tikai Latvijas problēma, nozīme būtu efektīvai sadarbībai ar pašvaldības policiju.”⁷⁹

SISTĒMA

Iekšlietu ministrijas pamatuzdevums ir izstrādāt un kopīgi ar tiesu varas, valsts pārvaldes un pašvaldību iestādēm īstenot vienotu politiku noziedzības apkarošanas, sabiedriskās kārtības un drošības aizsardzības, personas tiesību un likumīgo interešu aizsardzības jomā. Atbilstoši tam izstrādāta un īstenota vienota valsts politika tiesiskās un sabiedriskās kārtības nodrošināšanai un drošības pasākumu īstenošanai.

Iekšlietu nozares stratēģijas 2023.–2027. gadam ietvaros paredzēts Valsts policijas sadarbības pilnveidošana ar pašvaldībām **vardarbības novēršanai ģimenēs**. Tiks nodrošināta vienota prakse un institūciju sadarbības modelis, kā arī pilnveidota izsaukumu uzskaitē uz notikumu, lai nodrošinātu, ka vardarbība neatkārtojas. Nākotnē arī paredzēts mazināt naida un nesaticības noziegumus. Iekšlietu ministrija arī atbild par *Bērnu noziedzības novēršanas un bērnu aizsardzības pret noziedzīgu nodarījumu plānu 2023.–2024. gadam* uzdevumu izpildes koordinēšanu.

Galvenie īstenotie pasākumi

1. Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāns 2019.–2020. gadam.
2. Sociālās ietekmes profilakses programma: Metodisko materiālu izstrāde vispārizglītojošajām izglītības iestādēm atkarības profilakses politikas veidošanai un īstenošanai, nodrošinot pedagogu kompetences paaugstināšanu atkarību profilakses īstenošanā. Profilakses programmas „Unplugged”

⁷⁹ Skat. rakstu <https://aizsardziba.saeima.lv/> Slepkavība Jēkabpilī un tās iezīmētās sistēmiskās problēmas.

pilotēšana vispārīzglītojošajās skolās 12 līdz 14 gadus veciem skolēniem, lai novērstu vai attālinātu atkarību izraisošo vielu lietošanas uzsākšanu.

3. Indicētas atkarību profilakses intervences 13 līdz 25 gadus veciem iedzīvotājiem.

Galvenie turpmāk īstenojamie pasākumi

1. *Iekšlietu nozares stratēģija 2023.–2027. gadam*⁸⁰ paredz Valsts policijai samazināt nepilngadīgo, kuri cietuši no vardarbības, skaitu no 506,5 (2021. gadā) līdz 450 (2027. gadā) uz 100 000 iedzīvotāju un vardarbīgos noziedzīgos nodarījumos cietušo skaitu no 71,1 (2021. gadā) līdz 58 (2027. gadā) uz 100 000 iedzīvotāju.
2. Paredzēts regulēt un uzsākt elektronisko uzraudzības tehnoloģiju piemērošanu, lai nodrošinātu aizsargājamās personas drošību un reaģētu uz personai, kas rada draudus, noteikto ierobežojumu pārkāpumiem.

Pašvaldību labās prakses piemēri

- Audzināšanas stundas izglītības iestādēs.
- Patrulēšana, videonovērošanas sistēma pilsētā, potenciāli paaugstināta riska vietu novērošana.

SECINĀJUMI

1. Problēmas risināšana iekļauta kopējā drošības un noziedzības “katlā”.
2. Uzbrukumi ir cieši saistīti ar alkoholu un citu vielu atkarībām.
3. Aktīvāka pašvaldību iesaiste drošākas vides nodrošināšanā varētu sniegt ieguldījumu slepkavību mazināšanai.
4. Lielākā daļa uzbrukumu notiek mājas apstākļos, klātesot pazīstamiem cilvēkiem, tāpēc nepieciešama stratēģija sabiedrības un atsevišķu mērķa grupu izglītošanai par individuālo personas aizsardzību un izpratni par draudošiem riskiem.

**Negadījums ar neprecizētu
nodomu**
Y10-Y34

Par 815 cilvēkiem jeb 12 % gadījumu, kad cilvēki mira ārēju nāves cēloņu dēļ, pieejamā informācija nav ļāvusi medicīnas speciālistiem vai valsts ierēdņiem atšķirt nelaimes gadījumu no tīša paškaitējuma (pašnāvības) vai no vardarbības (uzbrukuma).

⁸⁰ <https://www.iem.gov.lv/lv/media/9988/download?attachment>

SECINĀJUMI

Astoņas ĀNC jomas

Secinājumi par atsevišķiem ĀNC atrodami attiecīgajās sadalās.

Ārējie nāves cēloņi **nav starp lielākajām** mirstības cēloņu grupām, un mirstība ĀNC dēļ **pakāpeniski samazinās**. Ilgākā periodā samazinās **pašnāvību skaits**, tomēr tas aizvien ir **augsts** (1. vietā starp ĀNC grupām) galvenokārt vīriešiem darbības vecumā. **Kritieni** (2.vieta) pieaug sabiedrības novecošanas apstākļos, arī **nosalušo** (7.vieta) skaits nesēn pieaudzis. Letālie **ceļa satiksmes negadījumi** (3.vieta) pakāpeniski mazinās, tomēr operatīvie dati liecina, ka 2023. gadā to skaits atkal palielinājās. Noslīkušo skaits (5.vieta) svārstās bez lieliem uzlabojumiem. Ugunsgrēkos bojā gājušo skaits (6.vieta) samazinās, arī ugunsgrēku skaits samazinās. Saindēšanās, īpaši ar alkoholu (4.vieta), ir kompleksa problēma. Turklāt alkohola ietekme gandrīz katrā ĀNC grupā ir noteicošais faktors, saindēšanās ar alkoholu 2022. gadā strauji palielinājās Rīgā un Pierīgā.

2021. un 2022. gadā ĀNC rādītāji krasi mainījās, piemēram, starp reģioniem. No miršanas apliecībām nav iespējams izdarīt tiešus secinājumus, vien zināms, ka šajos gados piedzīvota Covid-19 pandēmija, augsta inflācija pārtikas un enerģijas jomās un citas **pārmaiņas**, ar kurām visi netika galā.

Liels darbs ir izdarīts ĀNC mazināšanai, taču visi **var strādāt efektīvāk**. Apkopoti dati, sagatavoti materiāli, īstenotas kampaņas, kuras var izmantot atkārtoti vai ar jaunām mērķgrupām. Pašvaldību un institūciju ieteikumi ziņojumā ir izskatāmi un papildināmi ar labām idejām no citām pusēm. Pašvaldībās ir veselības veicināšanas koordinatori starp sociālajiem dienestiem un dažādām kopienām, kas var pievērsties riska grupām un indivīdiem. Aktivizējušies iedzīvotāji un to organizācijas. Mediji atklāj nepilnības, sociālajos tīklos izvērsas diskusijas. Pētījumi tiek veikti, to ieteikumus var pārskatīt un ieviest, apstiprinātos plānus var ieviest.

Horizontālie jautājumi

Turpmāk minētie horizontālie jautājumi skar vairākas ĀNC grupas vienlaikus, tāpēc to risināšanai ir **pastiprināta nozīme**.

Cēloņu kompleksā daba

Mirstību ārēju nāves cēloņu dēļ ietekmē daudzi faktori. Svarīgi, ka ir ievērotas cilvēku pamatvajadzības. Tāpēc darbs Latvijā pie visām politikām, kuras nodrošina cilvēkam **vienlīdzīgas iespējas** – mazināt nabadzību, gūt labu izglītību un darbu, justies drošam, piederīgam sabiedrībai un novērtētam, kā arī pašīstēties, – ir jāturpina un konsekventi jāīsteno. Šīs politikas prasa līdzekļus, tāpēc svarīga **ekonomikas attīstības** politika.

Uzvedība un fiziskā vide

Ziņojuma secinājumi ir vairāk vērsti uz cilvēka rīcību un noturību, taču pašvaldību ieteikumi, CSDD *Nulles vīzijas* pieņēmums, ka cilvēks kļūdās, bezpajumtniecības pētījums, konkrēti risinājumi kā dūmu detektori, drošības pogas u. c. norāda uz **pārdomātas vides, infrastruktūras un aprīkojuma nozīmi**. Pāreja uz citiem enerģētikas veidiem, mājokļu fonda kvalitāte un citas pārmaiņas ietekmē cilvēku rociņu. Tas jāņem vērā, plānojot uzlabojumus vidē.

Psihiskā veselība

Psihiskā veselība saistīta ar visiem ārējiem nāves cēloņiem, bet īpaši ar pašnāvībām, nodzeršanos, saindēšanos ar citām vielām un nosalšanu. Sadaļā *Tīšs paškaitējums* izvērsti secinājumi par psihiskās veselības jomu.

Sadaļas *Tīšs paškaitējums* secinājumi IR PRIORITĀRI.

Atkarību izraisošās vielas, tostarp alkohols

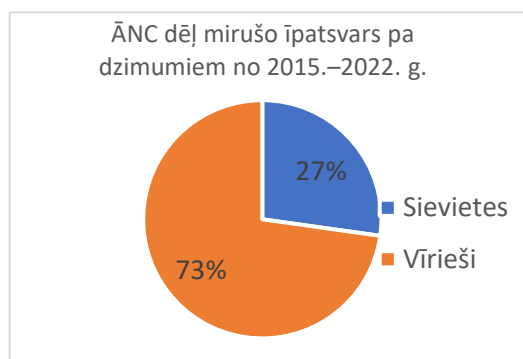
Atkarību novēršana ievērojami mazinātu mirstību cilvēkiem darbības vecumā. Vairāk nekā 70 % no visiem ĀNC gadījumiem ir saistīti ar alkohola ietekmi uz cilvēkiem vecumā no 30–49 g., un katram devītajam darbības vecuma cilvēkam ir iespējama alkohola atkarība. Lai gan citas atkarību izraisošās vielas (un procesi) netiek skatīti ziņojumā, to izplatība globālajā vidē jau ir ievērojama. Atkarības un psihiskā veselība ir savstarpēji saistītas, tāpēc problēma risināma kopsakarā. Ņemot vērā alkohola lietošanas izplatību un tās nozīmīgo lomu Latvijas kultūrā, alkohola lietošanas jautājums ir grūti risināms.

Sadaļā *Saindēšanās un indīgo vielu iedarbe* minētie risinājumi IR PRIORITĀRI.

Vīriešu mirstība

Vīrieši ir lielākā riska grupa, un viņiem ir 3 reizes augstāks miršanas risks ĀNC dēļ nekā sievietēm.

Šī tendence ir novērojama visās ārējo nāves cēloņu grupās, tiesa, atšķiras tās pakāpe.

ĀNC grupa	Īpatsvars	Skaitis
Tišs paškaitējums (pašnāvības)	83 %	1361 , no tiem 1132 ir vīrieši
Noslīkšana un slīkšana	76,8 %	573, no tiem 440 ir vīrieši
Saindēšanās, t. sk. ar alkoholu	75,4 %	756, no tiem 570 ir vīrieši
Transporta negadījumi	75 %	806, no tiem 605 vīrieši
<i>Negadījumi ar neprecizētu nodomu</i>	73,9 %	815, no tiem 602 ir vīrieši
Vardarbība (uzbrukums)	73 %	326, no tiem 238 ir vīrieši
Nosalšana	69,7 %	502, no tiem 350 ir vīrieši
Pakļaušana dūmu, uguns un liesmu iedarbei	65,5 %	528, no tiem 346 ir vīrieši
Kritieni	57 %	966, no tiem 551 ir vīrietis

Avots: SPKC

Starp ES valstīm Latvijas vīriešiem ir otrs augstākais ārējo nāves cēloņu izraisītas mirstības rādītājs aiz Lietuvas, turklāt tas ir **2 reizes augstāks nekā vidējais ES rādītājs**.⁸¹

Dažādās ES dalībvalstīs **vīrieši dažādos veidos tiek galā ar dzīves problēmām**. Latvijā vīriešu noturības stiprināšanu veicina iedzīvotāju iniciatīvas, kā arī par to runā ārstniecības speciālisti, tomēr tas nav plaši apspriests jautājums, par kuru aktīvi veidotos sabiedrības viedoklis.

Nav informācijas, ka sabiedrības veselības pasākumi, informatīvie materiāli, stratēģijas (piem., slīkšanas, atkarību, pašnāvību jomā) uzrunātu tieši vīriešus. Turklāt nav pievērsta mērķtiecīga **uzmanība vīriešu izaicinājumiem psiholoģiskās noturības ziņā**.

Novadi ar visaugstāko mirstību ĀNC dēļ

Desmit novados risks mirt ĀNC dēļ pārsniedz 100 iedzīvotājus uz 100 000

Mirstība ĀNC dēļ Latvijas novados uz 100 000 iedzīvotāju 2022. gadā	
Krāslavas novads	165
Valkas novads	146
Balvu novads	125
Līvānu novads	124
Smiltenes novads	112
Rēzeknes novads	111
Preiļu novads	105
Ludzas novads	104
Talsu novads	103
Varakļānu novads	102
Avots: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START/NCIO20/	

⁸¹ Latvijas sievietēm šis rādītājs ir aptuveni par 10 % augstāks nekā vidēji ES un nav starp augstākajiem ES. Avots: SPKC.

Vecums

Galveno risku apzināšana pa vecuma grupām ļauj mērķtiecīgāk plānot preventīvus pasākumus (*skat. tabulu 13. lpp.*).

Bērniem un jauniešiem 1–24. g. v. galvenie riski ir: 1) transporta negadījumi; 2) **noslīkšana**; 3) uguns, dūmu un liesmu iedarbe.

Tāpēc IZM, VP, VUGD un pašvaldību izglītojošie darbi drošības jomā skolās ir svarīgi. Apsveicami ir centieni nodrošināt to, ka visi bērni mācās peldēt un mācās par drošu uzvedību pie ūdens, kā arī tie tiek pieskatīti pie ūdeņiem.

Vecuma grupā **25–54 g.** galvenie riski ir: 1) pašnāvības, 2) **transporta negadījumi** un 3) saindēšanās (galvenokārt alkohols). Turklāt alkohols ir saistīts ar lielu daļu nāves gadījumu. Analīze par Ceļa satiksmes drošības sistēmu rāda, ka tiek mērķtiecīgi strādāts, kā arī finansēta ceļa satiksmes negadījumu novēršanas sistēma (*skat. arī sadaļu **Transporta nelaimes gadījumi***).

Iedzīvotājiem vecumā **no 55+** galvenie riski ir: 1) pašnāvības, 2) **nosālšana** un 3) **kritieni** (un līdz pensijas vecumam – arī saindēšanās). Kritieni ir otrs augstākais ĀNC, un nosālšana skar ne tikai cilvēkus ar psihiskās veselības traucējumiem un atkarībām.

LM un VM ir aktīvas **sabiedrības novecošanās** jautājumu risināšanā. LM un pašvaldības atbild par sociālo darbu un sociālajiem pakalpojumiem, kas ļauj sniegt atbalstu vecāka gada gājuma personām to dzīvesvietā un tās apkaimē, kur notiek lielākā daļa kritienu, kā arī nosālšanas gadījumu. VM ar pašvaldībām nodrošina sabiedrības veselības informēšanu un atbilstošus pasākumus, kā arī veselības aprūpes pakalpojumus, pašvaldības rūpējas par cilvēkiem, kas dzīvo vieni attāļajās vietās. NVO (līdzdalība biedrībās, gados vecu personu aprūpes pakalpojumi), IZM (mūžizglītības programmas un preventīvās programmas), medicīnas iestādes, zinātnieki, speciālisti, mediji.

Indivīda līmenis

Ziņojuma tapšanas laikā secināts, ka **nepietiek informācijas par indivīda līmeni**, turklāt 12 % gadījumu nebija iespējams saprast, vai noticis nelaimes gadījums, pašnāvība vai slepkavība. Darbība notiek vairāk ar prevenciju sabiedrības līmenī (informatīvas kampaņas u. tml.) un ar riska grupām, **mazāk vērsta uz padziļinātu katra gadījuma izpēti un individualizētu problēmas risināšanu.**

Lai rīcība būtu pierādījumos balstīta, tiek piedāvāts palielināt respondentu skaitu pētījumiem, kā arī veikt jaunus pētījumus. Detalizētāku informāciju varētu apkopot, krāt un analizēt valsts dienesti, kuri ziņo par nāves gadījumiem.

Tomēr pašvaldību līmenī ir informācija par individuāliem gadījumiem. Zināšanas un pieredze ir ģimenes locekļiem, kaimiņiem, kopienām, dažādiem pakalpojumu sniedzējiem. Atsevišķi informācijas sniedzēji Ziņojuma gatavošanas laikā uzsvēruši, ka **pozitīvas savstarpējās attiecības, izpratne un rūpes par līdzcilvēku** varētu mazināt mirstību ĀNC dēļ.

PRIEKŠLIKUMI TURPMĀKAI RĪCĪBAI

Iesaistītās puses katrā ārējo nāves cēloņu jomā ņem vērā Ziņojumā iekļauto informāciju, turpina darbu mirstības mazināšanai ārēju nāves cēloņu dēļ atbilstoši savai kompetencei, kā arī aktīvi sadarbojas ar citām pusēm.

SPKC līdz katra gada 15.jūlijam līdz 2027. gada beigām sniedz Valsts kancelejai datus un analīzi par mirstību ārēju nāves cēloņu dēļ, uzsverot jaunākās tendences.

Valsts kanceleja sadarbībā ar minētajām institūcijām organizē izmēģinājuma projektu - darba grupas, pieaicinot arī citas iesaistītajās puses katrā darba grupā.

1. grupa. **Psihiskās veselības stiprināšana** (VM, VK).
2. grupa. **Alkohola un citu atkarību izraisīto vielu un procesu mazināšana** (VM, VK).
3. grupa. **Slīkšanas un noslīkšanas gadījumu mazināšana** (VK, VM, biedrības "Latvijas Peldēšanas federācija", "Peldēt droši").
4. grupa. **Nosalšanas gadījumu mazināšana** (VK, LM, VM, SIF).

Darba grupas vērtē SPKC sniegtos datus un analītisko izvērtējumu, ņemot vērā informatīvā ziņojuma "Mirstības mazināšana ārēju nāves cēloņu (ĀNC) dēļ – 2024" ziņojuma secinājumus un saturu, apmainās ar informāciju par jaunākajām tendencēm, labo praksi un izaicinājumiem, vienojas par rīcību. Darba grupas sniedz priekšlikumus Valsts kancelejai par turpmāko rīcību mirstības mazināšanai, ko izraisījuši ārēji nāves cēloņi.

Valsts kancelejai līdz katra gada 15.decembrim apkopo informāciju par darba grupu priekšlikumiem un sniedz par to ziņojumu Demogrāfisko lietu padomei.

Ņemot vērā jaunākos SPKC datus un citu informāciju, Valsts kanceleja sadarbībā ar atbildīgajām institūcijām var noteikt arī citas tematiskas darba grupas.

NOSLĒGUMS

Efektivitāti ietekmē uzmanības, laika un finanšu līdzekļu ieguldījuma līmenis, kuru var veltīt katra iesaistītā puse – no paša cilvēka un līdzcivēkiem, līdz pašvaldībai un valsts institūcijai. Ierobežotu resursu apstākļos rezultāti sasniedzami, pārliekot akcentus starp esošajiem resursiem, kā arī iesaistītajām pusēm darbojoties savstarpējā sinerģijā.

Katram priekšlikumam ir savs "derīguma termiņš". Ārējie apstākļi un cilvēka uzvedība mainās. Mainās paaudžu pieredzes, pieredze cilvēkiem dažādos vecumos, un cilvēku reakcija uz konkrētiem notikumiem savā dzīvē vai savās kopienās. Turklāt katra situācija ir individuāla, un to pieejamie statistikas dati nerāda. Tuvākās personas un atbalsta dienesti saprot izmaiņas apstākļos, kā arī top jauni pētījumi Latvijā un pasaulē, vairojas labā prakse. Tāpēc svarīgi regulāri pārskatīt rīcību un to uzlabot.

Pielikumā: *SPKC Ārējo nāves cēloņu dati par 2017.–2022. gadu (EXCEL datne, pievienota atsevišķi).*